

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

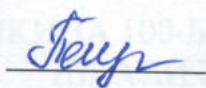
ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ ТА ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

КАФЕДРА ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА (ПРОЄКТ)

на тему: «Бюджетний процес як інструмент реалізації соціально-економічної
політики України»

Здобувача вищої освіти магістерського рівня, II курсу, ФМУПЗ-23-1 групи,
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
освітня програма «Управління публічними фінансами»

Петренко Є.Д.

Науковий керівник

Буряк А.В., к.е.н., доцент

Керівник

Гордей О.Д., д.е.н., професор

освітньо-професійної програми

Допущено до захисту за рішенням кафедри публічних фінансів

протокол від «14» 01 2025

Завідувач кафедри

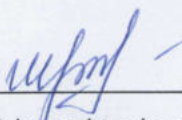
Гордей О.Д., д.е.н., професор

Ірпінь – 2025

Реєстрація № 9

31.01.2025

(дата)

(підпис відповідальної особи)

Результат перевірки

(до захисту, на доопрацювання)

(дата)

(підпис)

Результат захисту

90 балів 5 (відмінно)

(оцінка)

04.02.2025

(дата)

(підпис)

Голова комісії:

(підпис)

Г. Т. Бондарук

(ініціали, прізвище)

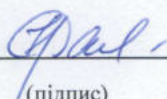
Члени комісії:

(підпис)

О. Д. Гордей

(ініціали, прізвище)

(підпис)

Н. М. Давиденко

(ініціали, прізвище)

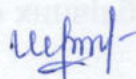

(підпис)

А. В. Бурек

(ініціали, прізвище)

секретар

В. Ю. Шепиленко

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: голови комісії членів комісії, секретаря (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1. Доповідь	Від 0 до 10	10		Голова Ек Бондарук Т.Т. Члени Ек Тордєст О.Д. Давиденко Н.М. Буряк А.В. Секретар Шенченко В.Ю. Медведь
2. Роздатковий матеріал	Від 0 до 5	5		
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	Від 0 до 25	25		
4. Апробація (участь у конференціях)	Від 0 до 10	5		
РАЗОМ БАЛІВ	Від 0 до 50	45	45	
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	Від 0 до 100	90		

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЄКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови комісії членів комісії, секретаря (підписи)
90	A	5 (відмінно)	04.02.2025	Бондарук Т.Т. Тордєст О.Д. Давиденко Н.М. Буряк А.В. Шенченко В.Ю. Медведь

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЄКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	B	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	EX	2 (незадовільно)

Факультет фінансів та цифрових технологій

Кафедра публічних фінансів

Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування та фондовий ринок

Освітня програма «Управління публічними фінансами»

завідувач кафедри

Затверджую

Гордей О. Д.

«26» 02 2024

Завдання на кваліфікаційну роботу(проект)

здобувачу вищої освіти

Петренко Євгенії Дмитрівні

1. Тема кваліфікаційної роботи (проекту) «Бюджетний процес як інструмент реалізації соціально-економічної політики України»

Затверджена наказом ректора від «09» січня 2024 № 20

2. Строк здачі закінченої роботи 13.12.2024

3. Мета роботи: визначити поняття бюджетного процесу, його зміст і принципи; охарактеризувати учасників бюджетного процесу, їх правовий статус; дослідити стадії бюджетного процесу; охарактеризувати сучасні проблеми бюджетного процесу; висвітлити особливості бюджетного процесу в зарубіжних країнах. Об'єкт дослідження: суспільні відносини, що виникають у сфері бюджетної діяльності на всіх стадіях бюджетного процесу.

Предмет дослідження: розглянути та проаналізувати проблеми сучасного бюджетного процесу в Україні.

4. Вихідні дані до роботи: аналітичні дані, звітна інформація.

5. Перелік графічного матеріалу: рисунки

6. Зміст випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи (перелік питань за кожним змістом):

- 1) загальні положення бюджетного процесу в Україні; поняття та зміст бюджетного процесу; принципи бюджетного процесу;
- 2) правове регулювання проведення бюджетного процесу як ключового інструменту реалізації соціально-економічної політики; учасники бюджетного процесу, їх правовий статус; стадії бюджетного процесу;
- 3) проблематика бюджетного процесу в контексті реалізації соціально-економічної політики; сучасні проблеми бюджетного процесу та шляхи їх вирішення; бюджетний процес в зарубіжних країнах.

7. Календарний план виконання роботи

№ п/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи	Строк виконання етапів роботи	
		За планом	Фактично
1.	Затвердження теми роботи в результаті опрацювання та обговорення з науковим керівником у відповідності до освітньо-професійної програми	01.02.2024-12.03.2024	06.03.2024
2.	Узгодження проекту плану та завдання до випускної кваліфікаційної роботи	До 30.05.2024	25.05.2024
3.	Представлення I розділу випускної кваліфікаційної роботи науковому керівникові	До 10.09.2024	07.09.2024
4.	Представлення II розділу випускної кваліфікаційної роботи науковому керівникові	До 20.10.2024	16.10.2024
5.	Представлення III розділу випускної кваліфікаційної роботи науковому керівникові	10.11.2024	05.11.2024
6.	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень наукового керівника та подання її на повторну перевірку	15.11.2024	13.11.2024
7.	Проходження попереднього захисту кваліфікаційної роботи	18.11-22.11.2024	20.11.2024
8.	Проходження перевірки кваліфікаційної роботи на академічний плагіат та отримання довідки зі звіту <u>StrikePlagiarism</u>	3.12-13.12.2024	13.12.2024

9.	Отримання відгуку наукового керівника кваліфікаційної роботи	13.01-24.01.2025	15.01.2025
10.	Рецензування кваліфікаційної роботи	27.01-31.01.2025	15.01.2025
11.	Оформлення та подання випускної кваліфікаційної роботи в переплетеному вигляді у супроводженні необхідних документів (автореферат, завдання, ілюстрований матеріал), відгук та зовнішня рецензія	03.02-07.02.2025	
12.	Захист роботи ЕК	10.02-11.02.2025	

8. Дата видачі завдання «10» 02 2024

9. Науковий керівник кваліфікаційної роботи Буряк А.В. Буряк А.В.

10. Гарант освітньо-професійної програми Гордей О.Д. Гордей О.Д.

11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти Петренко Є.Д. Петренко Є.Д.

Рік виконання кваліфікаційної роботи: 2024

Рік захисту роботи: 2025

АНОТАЦІЯ

Бюджетний процес як інструмент реалізації соціально-економічної політики України.

Мета роботи полягає в дослідженні сутності бюджетного процесу в Україні та світі

Завданнями роботи є: визначити поняття бюджетного процесу, його зміст і принципи; охарактеризувати учасників бюджетного процесу, їх правовий статус; дослідити стадії бюджетного процесу; охарактеризувати сучасні проблеми бюджетного процесу; висвітлити особливості бюджетного процесу в зарубіжних країнах.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері бюджетної діяльності на всіх стадіях бюджетного процесу.

Предмет дослідження є проблеми сучасного бюджетного процесу в Україні.

За результатами дослідження сформульовані висновки.

Одержані результати можуть бути використані в процесі викладання в університетах.

Кваліфікаційна робота містить 64 сторінок, список використаних джерел 36 найменувань.

Ключові слова: бюджет, бюджетний процес, принципи бюджетного процесу, стадії бюджетного процесу.

Рік виконання кваліфікаційної роботи: 2024.

Рік захисту роботи: 2025.

Year of completion of the qualification work: 2024.

Year of defense of the work: 2025.

ABSTRACT

The budget process as a tool for implementing the socio-economic policy of Ukraine.

The purpose of the work is to study the essence of the budget process in Ukraine and the world

The objectives of the work are: to define the concept of the budget process, its content and principles; to characterize the participants of the budget process, their legal status; to investigate the stages of the budget process; to characterize the modern problems of the budget process; to highlight the features of the budget process in foreign countries.

The object of the study is social relations that arise in the sphere of budget activity at all stages of the budget process.

The subject of the study is the problems of the modern budget process in Ukraine.

Based on the results of the study, conclusions are formulated.

The results obtained can be used in the teaching process at universities.

The qualification work contains 64 pages, a list of sources used is 36 items.

Keywords: budget, budget process, principles of the budget process, stages of the budget process.

Year of completion of the qualification work: 2024.

Year of defense of the work: 2025.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ.....	7
1.1. Поняття та зміст бюджетного процесу.....	7
1.2. Принципи бюджетного процесу.....	10
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ ЯК КЛЮЧОВОГО ІНСТРУМЕНТУ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ.....	14
2.1. Учасники бюджетного процесу, їх правовий статус.....	14
2.2. Стадії бюджетного процесу.....	18
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМАТИКА БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ.....	33
3.1. Сучасні проблеми бюджетного процесу та шляхи їх вирішення.....	33
3.2. Бюджетний процес в зарубіжних країнах.....	50
ВИСНОВКИ.....	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	77

ВСТУП

Актуальність теми. Сьогодні держава не може існувати без бюджету. Відносини, що регулюються бюджетним правом, виникають у зв'язку зі створенням, розподілом і використанням централізованих фондів коштів, що передаються на територію держав і муніципалітетів. Бюджети держав відображають їх соціально-економічний і політичний устрій та діяльність. Вони проявляються в методах і джерелах формування доходів, частці національного доходу, що спрямовується до бюджету, напрямках видатків, структурі бюджету та процедурах його складання і затвердження.

Бюджетний процес не обмежується підготовкою законодавчих актів про виділення коштів за кожною групою статей видатків бюджету. Він визначає пріоритети, завдання та функції держави на певному етапі, формує відповідні цільові програми, оцінює ефективність використання коштів, здійснює контроль за дотриманням законодавства та виконанням бюджетних повноважень; повнотою інформації про надходження коштів до Державного бюджету України, головних розпорядників та розпорядників бюджетних коштів; фінансуванням операцій, передбачених бюджетом, та своєчасним поверненням коштів до бюджету; отриманими державою позиками; ефективністю використання бюджетних коштів та продовженням процесу програмно-цільового планування.

Все це визначає адекватність роботи бюджетного процесу.

Стан дослідження теми. Науково-теоретичним підґрунтям дослідження стали теоретичні висновки фахівців в галузі фінансово-правової науки та теорії права, зокрема Л. К. Воронової, В. Л. Вакарюк, О. В. Гетманець, О. М. Горбунової, О. Ю. Горбачової, І. Б. Заверухи, Л. М. Касьяненко, М. А. Клішиної, М. П. Кучерявенко, Ю. О. Крохіної, М. В. Карасьової, О. А. Музики-Стефанчук, А. А. Нечай, О. П. Орлюк, Н. Ю. Пришви, Н. І. Хімічевої, О. І. Худякова, С. Д. Ципкіна, А. М. Чвалюка, Н. Я. Якимчук та інших.

Незважаючи на напрацювання вищезазначених науковців питання стосовно бюджетного процесу залишаються актуальними й понині, оскільки щороку виникає низка проблем як організаційного так і правового характеру.

Мета та завдання дослідження. Мета даної роботи полягає в дослідженні сутності бюджетного процесу в Україні та світі.

Для виконання поставленої мети необхідно виконати наступні **завдання**:

- визначити поняття бюджетного процесу, його зміст і принципи;
- охарактеризувати учасників бюджетного процесу, їх правовий статус;
- дослідити стадії бюджетного процесу;
- охарактеризувати сучасні проблеми бюджетного процесу;
- висвітлити особливості бюджетного процесу в зарубіжних країнах.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері бюджетної діяльності на всіх стадіях бюджетного процесу.

Предмет дослідження є проблеми сучасного бюджетного процесу в Україні.

Методи дослідження. Методами, що використовувались у роботі є: порівняльно-правовий, системний метод, історико-порівняльний, логічний та інші загальнонаукові методи.

Структура та обсяг. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновку, списку використаних джерел з 36 од. та додатків. Основний текст викладено на 78 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

1.1. Поняття та зміст бюджетного процесу

Бюджет - це багатовимірне і складне явище, яке можна аналізувати з різних точок зору. Загалом бюджет розглядається як юридична та економічна категорія. В економічному плані бюджет можна визначити як сукупність економічних відносин, пов'язаних зі створенням, розподілом і використанням грошових коштів для фінансування завдань, покладених на державне та місцеве управління. Тому, перш ніж аналізувати сутність бюджетного процесу, необхідно визначити категорію «бюджет».

О. Ю. Шиян зазначає, що поняття бюджету в економічному сенсі не залежить від його формального оформлення, тобто поняття бюджету як юридичної категорії. Юридичне визначення бюджету полягає в тому, що він дозволяє органу, який затверджує бюджет, здійснювати контроль за діяльністю виконавчих і розпорядчих органів, які готують і виконують бюджет, а також постійне управління на високому рівні у сфері фінансової діяльності. Завдяки бюджету фінансова діяльність органу управління набуває характеру тимчасової та регулярної правової норми, легалізується отримання доходів та їх витрачання, а результати фінансової діяльності чітко періодизуються [36, с. 139].

Бюджетний кодекс України визначає бюджет як план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення виконання завдань і функцій, покладених на відповідні державні органи, органи Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування та адміністративно-територіальними одиницями протягом бюджетного періоду. (стаття 2) [3].

Поняття бюджету нерозривно пов'язане з поняттям бюджетної системи, оскільки бюджет є основним структурним елементом будь-якої бюджетної системи. Економісти розглядають бюджетну систему як елемент фінансової

системи. Ця система включає державні бюджети всіх рівнів, має структуру управління та функціонує відповідно до правових і фінансових норм [32, с. 1039].

Відповідно до статті 2 Бюджетного кодексу України, бюджетна система - це сукупність державного та місцевих бюджетів, побудована на основі економічних відносин, державного і адміністративно-територіального устрою та врегульована нормами права[3].

Аналізуючи поняття бюджетного устрою, слід звернути увагу на його співвідношення з основними поняттями у сфері бюджетного регулювання. Закон України «Про бюджетну систему України» визначає бюджетну систему наступним чином «бюджетний устрій – це організація і принципи побудови бюджетної системи, її структура та взаємовідносини між окремими ланками бюджетної системи. Бюджетна система України визначається з урахуванням державного устрою та адміністративно-територіального поділу» (ст. 3) [12, с. 134]. З прийняттям Бюджетного кодексу України поняття бюджетної системи було вилучено з бюджетного законодавства України. Хоча законодавець вирішив задовольнитися визначенням бюджетного устрою, ми вважаємо, що такий підхід суттєво послаблює чинне бюджетне законодавство. Безумовно, бюджетна система тісно пов'язана з фінансовою системою, але в той же час фінансова система є значно ширшою за бюджетну систему. Через категорію бюджетного устрою закладається ідея активної, а не статичної бюджетної системи, визначаються принципи регулювання та встановлюється взаємозв'язок між рівнями бюджетної системи. [18, с. 65].

Як в юридичній, так і в економічній літературі немає чіткого визначення поняття бюджетного устрою. Наприклад, Д.О. Васирик зазначає, що бюджетний устрій держави визначається формою державного устрою і включає організацію бюджетної системи, принципи її побудови та бюджетні повноваження органів законодавчої і виконавчої влади та органів місцевого самоврядування (органів управління та їх виконавчих органів) [7, с. 29]. Взагалі, деякі науковці ототожнюють поняття «бюджетний устрій» і «бюджетна

система». Зокрема, вони пишуть, що «бюджетна система України – це сукупність державного та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного та адміністративно-територіального устроїв і врегульована правовими нормами» [7, с. 41]. З даною думкою не можна погодитися із запропонованою думкою.

Бюджетний процес у державі визначається формою державного устрою, в тому числі організацією бюджетної системи, принципами її побудови, особливостями державного устрою та бюджетної системи. Повноваженнями законодавчих, виконавчих органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Це поняття може бути використане для з'ясування внутрішньої структури державного бюджету.

Одним із різновидів судового процесу, поряд із традиційним адміністративним, цивільним, кримінальним, господарським, конституційно закріпленим законодавчим і виборчим, а також податковим процесом, який окремо розглядається фахівцями податкового права, є бюджетний процес, який у сучасний етап отримав законодавче закріплення в окремій главі першого розділу Бюджетного кодексу України – главі 4 «Бюджетний процес та його учасники» [3].

Слід зазначити, що порівняно з іншими класичними видами судового процесу бюджетний процес закріпився в українському законодавстві лише після розпаду СРСР. У ранні радянські часи, а тим більше – в дореволюційні, цього терміна не існувало як законодавчого. Проте безпосередньо «термін «бюджет» поступово став ототожнюватися з усім переліком доходів і видатків держави, що відповідає реаліям змісту бюджетного процесу на сучасному етапі [28, с. 12-13].

Водночас термін «бюджетний процес» часто використовувався на доктринальному рівні, викликаючи дискусії серед науковців щодо його визначення, змісту, особливостей та кількості стадій. І сьогодні такі погляди на сутність бюджетного процесу можна поділити на декілька різних груп або підходів.

Найбільш виваженою слід визнати позицію тих спеціалістів, які розглядають у бюджетному процесі стадії складання, розгляду, затвердження, виконання бюджету, розгляду та затвердження звіту про його виконання. Більшість таких вчених: Л. К. Воронова, К. А. Ровинський, В. В. Бещеревних, Н. І. Хімічева та ін. «У бюджетному процесі, – зазначає український дослідник М. І. Сидор, – етапи послідовно змінюють один одного, реалізація та завершення попереднього етапу визначає настання наступного етапу бюджетного процесу, причому всі етапи повинні бути завершені. Лише виконання всіх стадій бюджетного процесу дає підстави стверджувати про завершеність бюджетного процесу за відповідний бюджетний період [31, с. 7]». Це найбільш повне розуміння бюджетного процесу та його стадій, яке закріплено українським законодавцем у Бюджетному кодексі України. Так, згідно з пунктом 10 частини першої статті 2, бюджетний процес – це процес складання, розгляду, затвердження, виконання, звітування про виконання бюджету та здійснення контролю за дотриманням бюджетного законодавства [1].

Отже, бюджетний процес – це врегульована нормами Бюджетного кодексу діяльність держави та територіальної громади зі складання, розгляду, затвердження, виконання бюджету, складання і затвердження звітів про його виконання.

1.2. Принципи бюджетного процесу

Реалізація кожного кроку процесу провайдера має здійснюватися відповідно до встановлених принципів, таких як базові принципи, які є основою для формування та організації розробки планових документів, та їх впровадження відповідно до визначених критеріїв. учасники бізнесу бюджетного процесу.

В економічній літературі немає єдиного підходу до формування переліку принципів, на яких ґрунтуються економічні процеси організації. Тому наступні

принципи не визначені в Постанові Кабінету Міністрів України [2]. Принципи, закладені в роботах вітчизняних вчених, подібні до принципів побудови економічної системи держави, або в інших випадках, засновані на процесі бюджетування. Тому доцільно розглядати підхід А. Г. Дем'янюк до формулювання принципів господарського процесу, який ґрунтується на принципах економічних систем, виходячи зі специфіки їх реалізації на державному або місцевому рівні. Як формулювання політики, так і процес її реалізації повинні обов'язково відповідати пріоритетам і завданням, визначеним у бюджетному плані. [10, с. 16].

Вчений виключає як загальні принципи організації економіки, так і специфічні принципи, що виражають специфіку процесів бюджетування: спорідненість; свобода; заперечення; спритність; соціальна справедливість; прозорість, прозорість, прозорість. Крім того, принципи розвитку, системності, пропорційності та порівнянності, історизму, стабільності, директивності, безперервності, досконалості, істинності, розумності та пропорційності, наукової обґрунтованості, демократичності, компетентності, гнучкості, систематичності, пріоритетності, економічності [27, с. 29].

Аналіз принципів економічних процесів, викладених у наукових дослідженнях, дає змогу виділити та систематизувати їх основні аспекти, характерні для економічних процесів у державі та на місцях. Ці принципи мають включати: незалежність, науковість, об'єктивність, оперативність і відкритість; обов'язки учасників бюджетного процесу.

Принцип незалежності передусім передбачає, що, приймаючи законодавство, органи державної та місцевої влади як учасники економічного процесу мають право самостійно формулювати, затверджувати та впроваджувати відповідну політику, а також готувати та затверджувати звіти про реалізацію політики та процедур. Водночас, основою для застосування цього принципу має бути законодавчо визначений план доходів з відповідними повноваженнями щодо його формування на всіх рівнях бюджетної системи. Незалежність також означає право органів державної влади та місцевого

самоврядування визначати використання ресурсів у своїх системах на власний розсуд.

В основі принципу науковості лежить розробка та реалізація політики відповідно до принципів науки, об'єктивних економічних законів та реалій національної економіки, як міста, так і країни. Науковість у процесі бюджетування виявляється в показниках бюджетних розрахунків, що базуються на науково обґрунтованих нормах і нормативах [30, с. 102].

Принцип об'єктивності означає повідомлення про реальний економічний стан держави та регіонів. Об'єктивний бюджетний процес базується на стратегічних можливостях і реальних показниках економічного і соціального розвитку з урахуванням дії законів економічного розвитку. Принцип ефективності означає, що всі учасники бюджетного процесу максимально сприяють досягненню всіх цілей і завдань з точки зору соціально-економічного розвитку в цілому та в усіх регіонах і громадах. Принцип відкритості означає повну відкритість перед суспільством, громадськістю та комунікацію в реалізації всіх етапів бюджетного процесу, в тому числі питання проблемних питань, існуючих розбіжностей у позиціях законів та органів виконавчої влади, а також самого місця розташування.

Принцип партисипативної відповідальності у бюджетному процесі повністю сумісний з одним із принципів бюджетної системи, який передбачає, що учасники бюджетного процесу на всіх рівнях несуть відповідальність за виконання або невиконання своїх дій. обов'язки та відповідальність перед ними.

Ці принципи є, так би мовити, фундаментальними елементами, що лежать в основі бюджетного процесу. Практичне застосування цих принципів дозволяє ефективно організувати бюджетний процес, у тому числі на місцевому рівні. Бюджетний процес на місцевому рівні може бути організований наступним чином встановити фінансову незалежність автономних установ; посилити діяльність відповідних об'єднань у регіоні та дати їм можливість розвивати місцеву інфраструктуру; виявити та використати ресурси, які розширюють фінансовий потенціал регіону та зміцнюють місцеве самоврядування;

задовольнити потреби громадян за допомогою щедрих публічних ресурсів краще задовольнити громадян благами.

Принципи бюджетного процесу представлені в таблиці 1.1 [33, с. 137].

Таблиця 1.1

Принципи бюджетного процесу

Розподілу бюджетних повноважень між органами представницької і виконавчої влади	законодавством встановлено такий розподіл повноважень за стадіями господарського процесу: формування та виконання бюджету віднесено до компетенції органів виконавчої влади, а також розгляд, затвердження та повноваження щодо виконання бюджету – до компетенції органів виконавчої влади. представники органів
Спеціалізації бюджетних показників	бути виконано через економічну класифікацію, яка
Щорічності бюджету	відповідно до чл. 8 Кодексу про освіту, встановлено
Гласності	вичерпний перелік доходів і видатків бюджету;
Наочності	полягає в конкретизації доходів з джерел
Достовірності	видатки – за цільовими напрямками

Таким чином, бюджетний процес характеризується:

- визначенням складу учасників певного виду діяльності;
- переліком необхідних видів діяльності та їх обов'язковою послідовністю;
- визначенням організаційної форми кожного виду діяльності;
- визначенням обов'язкових процедур прийняття рішень.

РОЗДІЛ 2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ ЯК КЛЮЧОВОГО ІНСТРУМЕНТУ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

2.1. Учасники бюджетного процесу, їх правовий статус

Учасниками бюджетного процесу є законодавчі (представницькі) та виконавчі органи влади і управління. Тобто, Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів України та Національний банк України, обласні ради та інші розпорядники та одержувачі бюджетних коштів, органи державного фінансового управління. Всі ці органи наділені відповідними бюджетними повноваженнями і використовуються на відповідних стадіях бюджетного процесу [17, с. 137].

Законодавчі органи всіх рівнів, такі як Верховна Рада України, Верховна Рада Автономної Республіки Крим та місцеві асамблеї, мають право розглядати та затверджувати бюджет і звіти про виконання бюджету, а також контролювати виконання бюджету. Зокрема, Верховна Рада України має право визначати державну бюджетну політику, право приймати рішення про схвалення або про взяття до відома основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період, бюджетні повноваження всіх учасників бюджетного процесу, право визначати склад і розмір доходів та видатків Державного бюджету України, а також право складати бюджети всіх рівнів. Затвердження показників соціально-економічного розвитку країни, обговорення та прийняття закону про державний бюджет на кожний фінансовий рік та здійснення наступних бюджетних повноважень.

Адміністративні органи відіграють важливу роль у бюджетному процесі. Вони здійснюють всю підготовчу роботу до процесу складання бюджету, готують необхідні документи і матеріали та подають їх до парламенту разом з проектом бюджету.

До повноважень Кабінету Міністрів України у бюджетній сфері належать підготовка та подання до Верховної Ради України проєктів законів про Основні напрями бюджетної політики на наступний бюджетний період, підготовка та внесення до Верховної Ради України проєктів законів про основні напрями бюджетної політики на наступний бюджетний період, проєкт закону про Державний бюджет України на наступний бюджетний період, забезпечення його виконання, закон про Державний бюджет України; складає та подає до Верховної Ради України звіт про виконання Державного бюджету України; розрахунок показників зведеного бюджету України; розробляє та подає до Верховної Ради України звітність про виконання закону про Державний бюджет України; підготувати звітність про виконання закону про Державний бюджет України та подати його до Верховної Ради України [4, с. 377].

Міністерство фінансів України знаходиться в центрі бюджетного процесу, оскільки виконує ряд функцій, пов'язаних з функціонуванням бюджету. Наприклад, воно відповідає за підготовку проєкту державного бюджету, надає методологічне керівництво іншим установам, які беруть участь у підготовці проєкту бюджету, та координує діяльність учасників бюджетного процесу. У зв'язку з цим на Міністерство фінансів України були покладені такі бюджетні повноваження: підготовка та узагальнення документів і матеріалів, передбачених Бюджетним кодексом для підготовки основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період; аналіз бюджетних запитів; підготовка проєктів нормативів бюджетних видатків на душу населення, на одного учня та на одне ліжко; підготовка проєкту Державного бюджету України, підготовка проєкту Бюджетного кодексу, організація виконання Державного бюджету України на всіх стадіях. Зокрема, варто зазначити, що Міністерство фінансів України залишає за собою право вводити тимчасові обмеження на виділення асигнувань загального фонду державного бюджету України [3].

Маючи особливе становище в бюджетному процесі, Національний банк України має такі бюджетні повноваження, як визначати основні засади

грошово-кредитної політики України; готувати проекти законів щодо регулювання дохідної та видаткової частин бюджету; готувати проекти законів про Державний бюджет України на наступний бюджетний період.

Роль Президента України в бюджетному процесі полягає у підписанні Закону про Державний бюджет на поточний рік та інших законів, що регулюють бюджетну діяльність, а також Президент може накласти вето на Закон про Державний бюджет та інші бюджетні норми, прийняті Верховною Радою. Президент Республіки може накласти вето на Закон про Державний бюджет та інші бюджетні акти, прийняті Верховною Радою. Закон про Державний бюджет може бути повернутий до Верховної Ради для повторного розгляду.

Бюджетний кодекс України визначає розпорядників бюджетних коштів, бюджетні установи та одержувачів бюджетних коштів як основних учасників бюджетного процесу та поділяє їх на головних та допоміжних розпорядників бюджетних коштів відповідно до обсягу їхніх прав [17, с. 138-139].

Головним розпорядником бюджетних коштів є бюджетний орган, представлений головним розпорядником, який уповноважений визначати бюджетні асигнування відповідно до статті 22 Закону про бюджет.

Головними розпорядниками бюджетних коштів можуть бути лише:

1) Установа, уповноважена Верховною Радою України на бюджетні цілі, визначені Законом про Державний бюджет України. Його діяльність забезпечується Президентом України, Кабінетом Міністрів України в особі його Голови, міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади;

2) Уповноважені юридичні особи (бюджетні організації) забезпечують діяльність Верховної Ради Автономної Республіки Крим і Кабінету Міністрів Автономної Республіки Крим, а також міністерств та інших органів державного управління Автономної Республіки Крим в особі їх керівників;

3) Для бюджетних асигнувань, включених до інших місцевих бюджетів - керівники місцевих державних адміністрацій, апарату та секретаріату

парламенту; керівники управлінь, відділень, секторів, підрозділів державної служби та інших самостійних структурних підрозділів місцевого самоврядування; працівники апарату парламенту.

Головні розпорядники коштів Державного бюджету України визначаються Законом про Державний бюджет України, яким затверджуються бюджетні призначення [3].

Головний розпорядник коштів бюджету:

1) залежно від необхідності досягнення конкретних результатів за рахунок коштів бюджету будуються плани заходів відповідно до визначених законодавством завдань і функцій;

2) готує проєкт бюджету та бюджетний запит на основі програми діяльності та подає його до Міністерства фінансів України або місцевих фіскальних органів;

3) він отримує бюджетні асигнування відповідно до закону про Державний бюджет України або рішень про місцеві бюджети, доводить бюджетні призначення до розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня в установленому порядку та забезпечує контроль за використанням бюджетних асигнувань;

4) затверджує кошториси розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня, якщо інше не передбачено законом;

5) запроваджує внутрішній контроль за достовірністю надходжень для розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня та одержувачів бюджетних коштів, а також внутрішній контроль за витрачанням бюджетних коштів;

6) отримувати звіти про використання бюджетних коштів від підлеглих та одержувачів бюджетних коштів та аналізувати ефективність використання бюджетних коштів [3].

Одержувачами бюджетних коштів є юридичні та фізичні особи, які не мають статусу розпорядника бюджетних коштів. До них належать державні (місцеві) організації, установи, підприємства, юридичні особи інших форм власності та фізичні особи, у тому числі фізичні особи-підприємці. Однак Закон

про бюджет чітко не визначає учасників бюджетного процесу, тобто одержувачів бюджетних коштів. Вони можуть отримувати бюджетні кошти лише через розпорядника бюджетних коштів.

Отже, учасниками бюджетного процесу є установи та органи влади, яким делеговані бюджетні повноваження і які беруть участь у складанні, розгляді, затвердженні, виконанні та управлінні бюджетом, а також у розгляді звітів про виконання бюджету.

2.2. Стадії бюджетного процесу

Відповідно до статті 19 Бюджетного кодексу України, стадії бюджетного процесу є наступними:

- 1) складання проекту бюджету;
- 2) обговорення проекту бюджету та прийняття Закону про Державний бюджет України (рішення про місцеві бюджети);
- 3) виконання бюджету, у тому числі внесення змін до Державного бюджету України (рішення про місцеві бюджети);
- 4) звіти про виконання бюджету, підготувати та переглянути звіти про виконання бюджету та прийняти рішення щодо них [3].

Опис етапів бюджетного процесу представлено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Етапи бюджетного процесу

№	Етап	Характеристика
1.	Підготовка проекту бюджету	Аналіз потреб і пріоритетів; розробка прогнозів доходів і витрат; формування бюджету за напрямками.
2.	Розгляд проекту бюджету	Обговорення проекту в урядових установах; внесення змін та доповнень; подання проекту на затвердження.
3.	Затвердження бюджету	Прийняття бюджету парламентом чи іншим органом; підпис президента чи уряду для остаточного схвалення.
4.	Виконання бюджету:	Реалізація запланованих витрат; моніторинг виконання доходів і витрат; управління фінансами та коригування у разі необхідності.
5.	Контроль та аудит	Оцінка виконання бюджету; проведення аудиту для перевірки витрат; виявлення порушень та забезпечення звітності.
6.	Звітність та оцінка виконання бюджету	Підготовка фінансових звітів; оцінка результатів і впливу виконання бюджету.

Законодавці розглядають складання бюджету як перший етап бюджетного процесу. Для нормального функціонування країни бюджет має бути реалістичним та економічно обґрунтованим. Майже всі розвинені країни надають цьому питанню великого значення.

Процедура підготовки державного та місцевих бюджетів чітко регламентована в главах 6 та 12 Бюджетного кодексу України [3].

Робота над державним бюджетом починається задовго до початку нового бюджетного року. Відповідно до статті 96 Конституції України [1] та Бюджетного кодексу, право складання бюджету належить виключно органам виконавчої влади. Це положення не виключає можливості участі в цій роботі інших державних органів, але тільки Уряд та інші адміністративні органи, наділені конкретними повноваженнями, координують діяльність цих органів.

Державний бюджет готується на основі національних економічних документів. Складання проекту бюджету вимагає підготовчої роботи, яка триває близько чотирьох місяців (з січня до кінця квітня поточного року), та подання відповідних даних до органів влади. Так, Міністерство фінансів України здійснює розрахунок показників проекту Державного бюджету України та бюджетного фінансування на наступні за плановим два бюджетні періоди шляхом визначення загального обсягу доходів, видатків та надання кредитів бюджету на основі прогнозу основних прогнозних макропоказників економічного і соціального розвитку України на наступні за плановим два бюджетні періоди та плановий період, а також аналізу виконання бюджету за попередній бюджетний період та поточний бюджетний період. Індикативні прогнозні показники Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди.

Міністерство фінансів України разом з іншими центральними органами виконавчої влади до 20 березня року, що передує плановому, на основі результатів реалізації бюджетної політики та бюджету, визначених на плановий період у щорічному посланні Президента України до Верховної Ради про

внутрішнє та зовнішнє становище України, готує проект основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період, та подає його на розгляд Кабінету Міністрів України у разі позитивних результатів реалізації політики. Україна на розгляд Кабінету Міністрів України не пізніше 1 квітня року, що передує плану, розглядає та Кабінет Міністрів України за результатами обговорення проекту основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період у триденний строк схвалює проект основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період та подає його до Верховної Ради України. Цей проект розглядається за спеціальною процедурою, визначеною Регламентом Верховної Ради України [3].

Міністерство фінансів України подає Кабінету Міністрів України проект закону про Державний бюджет України та вносить пропозиції щодо умов і порядку його розгляду Кабінетом Міністрів України.

До прийняття проекту закону про Державний бюджет України Кабінет Міністрів України подає на розгляд Ради національної безпеки і оборони України проект закону про положення про національну безпеку і оборону України.

Кабінет Міністрів України приймає рішення про схвалення проекту Державного бюджету України і до 15 вересня року, що передує плану, подає його Верховній Раді України та Президенту України разом з відповідними матеріалами.

Головні розпорядники бюджетних коштів уточнюють бюджетні призначення відповідно до рішень Кабінету Міністрів України, доопрацьовують проект закону про Державний бюджет України та подають його у триденний строк до Верховної Ради України, а потім до Міністерства фінансів України. До схваленого Кабінетом Міністрів проекту закону про державний бюджет додаються такі документи:

- 1) інформація про економічне становище держави, прогноз основних макропоказників економічного і соціального розвитку України на наступний бюджетний період, прогноз надходжень доходів та інших надходжень (надання

кредитів) для фінансування видатків бюджету, які покладені в основу проекту державного бюджету, та інша інформація, а також пояснювальні документи до закону про проект державного бюджету;

2) прогностичні показники зведеного бюджету України (у тому числі кошторисів державного та місцевих бюджетів України) за бюджетними категоріями та зведеного балансу фінансових ресурсів України;

3) перелік пільг зі сплати податків і зборів (та інших обов'язкових платежів) та розрахунок втрат доходів бюджету внаслідок їх надання;

4) перелік та обсяг коштів за державною цільовою програмою, що включаються головним розпорядником коштів державного бюджету до бюджетної програми, передбаченої проектом закону про Державний бюджет України;

- перелік державних інвестиційних проектів (крім тих, що розробляються із залученням державних позик (кредитів) від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій та тих, що реалізуються за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку) із зазначенням загальної вартості кожного проекту, загального обсягу видатків державного бюджету, необхідних для розроблення і реалізації кожного проекту (у тому числі видатків державного бюджету, необхідних для завершення реалізації проекту, включаючи розбивку цих видатків).

5) фінансові зобов'язання та структура (включаючи обсяги погашення державного боргу та інші документи, передбачені статтею 38 Закону про бюджет), що виникають внаслідок державного боргу та державних гарантій у поточному та наступних бюджетних періодах до повного погашення боргу [3].

Складання проекту бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів покладається на Уряд Республіки та виконавчі органи відповідних парламентів. Міністерство фінансів України інформує Уряд Автономної Республіки Крим, місцеві парламенти та їх виконавчі органи про особливості складання розрахунків до проекту бюджету на наступний рік. Вищий

адміністративний орган передає цю інформацію нижчому адміністративному органу.

Органи виконавчої влади, обласні та інші місцеві державні адміністрації Автономної Республіки Крим розробляють прогнозні показники економічного і соціального розвитку для кожної адміністративно-територіальної одиниці на основі «Основних макропоказників економічного і соціального розвитку України» і використовують їх як основу для складання бюджету. Це має бути зроблено у строки, встановлені керуючим справами місцевої ради. Крім того, головні розпорядники коштів готують бюджетні запити, які подаються до місцевого фінансового органу у строки та в порядку, встановлені місцевим фінансовим органом. Місцевий фінансовий орган аналізує бюджетний запит і приймає рішення про включення його до проектної пропозиції до місцевого бюджету [16].

Перед розглядом Верховною Радою Автономної Республіки Крим або відповідною місцевою радою проект рішення про місцевий бюджет разом з необхідними документами схвалюється Кабінетом Міністрів Автономної Республіки Крим, який є місцевим органом державної влади, що приймає рішення про місцевий бюджет. Виконавчі органи виконавчої влади або відповідні Парламентські збори.

Державний та місцеві бюджети складаються на основі бюджетної класифікації, яка є єдиним систематизованим зведенням доходів, видатків та фінансування бюджету за економічним змістом, функціональною діяльністю та організаційною структурою. Цей документ має забезпечити національну та міжнародну порівнянність бюджетних даних і створити єдину інформаційну систему, що узагальнює державні видатки на всіх рівнях влади. Використання цих критеріїв сприяє більш чіткій організації роботи зі складання та виконання бюджету, контролю за виконанням дохідної частини бюджету за відповідними джерелами та витрачанням державних коштів за цільовим призначенням. Критеріями класифікації бюджету за доходами є, наприклад, економічне значення джерел доходів бюджету в системі оподаткування та обов'язкових

платежів, а критеріями класифікації видатків є, наприклад, цільове використання бюджетних коштів.

Таким чином, аналізуючи перший етап бюджетного процесу з 1991 по 2017 рік, можна сказати, що в державних інституціях спостерігається хронічний брак своєчасності. Зростання валового внутрішнього продукту (ВВП) було найвищим у роки, коли державний бюджет приймався вчасно.

Відповідно до статті 19 Бюджетного кодексу України [3], другою стадією бюджетного процесу є розгляд і затвердження закону про Державний бюджет та рішень про місцеві бюджети. При цьому розгляд та затвердження Державного бюджету України здійснюється у Верховній Раді України відповідно до спеціальних процедур, визначених Регламентом Верховної Ради України. Наразі Кабінету Міністрів України доручено подати Президенту України у триденний строк після прийняття Верховною Радою України закону про Державний бюджет України обґрунтування та результати розрахунків бюджетних показників зазначеного закону порівняно з проектом закону про Державний бюджет України. Водночас, у разі повернення Президентом України закону про Державний бюджет України для повторного розгляду Верховною Радою України разом з амбіційною та сформульованою пропозицією щодо змін показників бюджету Кабінет Міністрів України відповідно до пропозиції Президента України вносить зміни до статей цього закону та оновленого додатка, Кабінет Міністрів України зобов'язаний подати на розгляд Верховної Ради України зміни до показників, передбачених Верховною Радою України.

Після подання Кабінетом Міністрів України проекту Закону про Державний бюджет у вересні поточного року він виноситься на пленарне засідання Верховної Ради України. Після ретельного обговорення проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік парламент може прийняти рішення про відхилення закону, якщо він не відповідає вимогам закону про Державний бюджет України та/або основним напрямам бюджетної політики на наступний бюджетний період. У разі відхилення Верховною Радою

проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік Кабінет Міністрів України у семиденний строк з дня набрання чинності рішенням про відхилення проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік подає до Верховної Ради обґрунтування необхідності внесення змін. Він зобов'язаний подати його до Верховної Ради. У цьому випадку термін підготовки і розгляду в першому і другому читанні проекту закону про державний бюджет України на наступний рік продовжується на п'ять днів.

За результатами цієї роботи законопроект буде підготовлено до першого читання у Верховній Раді України. Наразі пропозиції від суб'єктів права законодавчої ініціативи розглядаються Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету. Відповідно до Конституції України та Бюджетного кодексу України, право законодавчої ініціативи щодо загального фонду бюджету належить виключно Кабінету Міністрів України. Компетенція розробляти та вносити зміни до законів належить усім органам, які відповідно до статті 93 Конституції України мають право законодавчої ініціативи: Президент, народні депутати та Кабінет Міністрів України. Перше читання законопроекту про державний бюджет заплановано на 20 жовтня. Засідання розпочнеться з доповіді Голови Комітету Верховної Ради України з питань бюджету з висновками та рекомендаціями щодо проекту Закону про Державний бюджет, після чого відбудеться голосування. У разі відсутності позитивного рішення з питання буде проведено переголосування [20, с. 198].

Прийняття постанови за результатами розгляду Верховною Радою України вважається прийняттям у першому читанні проекту закону про державний бюджет. Водночас, якщо рішення Верховної Ради України про висновки та пропозиції щодо проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік підтримано більшістю від складу Верховної Ради України після голосування, проект закону про державний бюджет України на наступний рік вважається прийнятим у першому читанні. Ухвалені Верховною Радою України результати набувають статусу бюджетних результатів роботи Верховної Ради України, стають частиною законопроекту, прийнятого в

першому читанні, і підлягають розгляду та оцінці. Міністри України готують законопроект до другого читання.

У другому обговоренні проекту закону про державний бюджет обговорювалися питання щодо загального дефіциту (профіциту) державного бюджету, граничного розміру державного боргу, граничного розміру державної гарантії, сукупного доходу, питання видатків та кредитування. У питанні державного бюджету обговорювалися питання про мінімальну заробітну плату на відповідний бюджетний період, прожитковий мінімум у розрахунку на одну особу на відповідний бюджетний період для соціальних і людських груп населення та державне затвердження. Бюджетний законопроект. Крім того, обсяги міжбюджетних трансфертів та інші положення, необхідні для формування місцевих бюджетів, не розглядаються в третьому читанні і підлягають ухваленню в другому читанні. Інші положення законопроекту, не прийняті в другому читанні, будуть перенесені на третє читання.

Третє читання має відбутися не пізніше 25 листопада року, що передуює плановому читанню. Очікується, що Комітет з питань бюджету підготує пропозиції щодо усунення неузгодженостей і помилок у законопроекті про державний бюджет України на наступний рік, розгляд якого знову перенесено на третє читання, і подасть порівняльну таблицю положення до проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік. остаточний варіант законопроекту. Причина в тому, що після ухвалення проекту закону про державний бюджет України на наступний рік пропозиції депутатів і комітетів не були розглянуті в другому читанні. У третьому читанні законопроект прийнято в цілому, включаючи положення, які не були прийняті у другому читанні. Закон про державний бюджет має бути прийнятий Верховною Радою України до 1 грудня року, що передуює року, на який він розрахований. Бюджет стане обов'язковим після схвалення вищим законодавчим органом. Таким чином, процедура розгляду та затвердження бюджету базується на принципі, згідно з яким проект бюджету розглядається та затверджується до початку наступного бюджетного (фінансового) року [17, с. 199-200].

Виконання бюджету означає повне і своєчасне надходження всіх передбачених законодавством доходів і фінансування всіх запланованих видатків. Ключовим фактором виконання бюджету є повне надходження податків, митних зборів та інших неподаткових обов'язкових платежів до дохідної частини бюджету, а також фінансування заходів і програм у межах передбачених бюджетом видатків.

Відповідно до статті 115[1] Конституції України та статті 42[3] Бюджетного кодексу України, Кабінет Міністрів України забезпечує виконання Державного бюджету України і несе відповідальність за його виконання. Міністерство фінансів України відповідає за загальну організацію та управління виконанням Державного бюджету України і координує діяльність учасників бюджетного процесу, пов'язану з виконанням бюджету. Кабінет Міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, виконавчий орган кожної місцевої ради або сільський, селищний, міський (міста районного значення) голова (там, де законом не передбачено створення виконавчого органу) забезпечують виконання відповідного місцевого бюджету. Місцеві фінансові органи відповідають за загальну організацію та управління виконанням відповідного місцевого бюджету і координують діяльність учасників бюджетного процесу з виконання бюджету [16].

Державний та місцеві бюджети виконуються за відповідними програмами. Бюджетна програма - це документ, що встановлює розподіл доходів і бюджетних ресурсів за бюджетними категоріями та бюджетних асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів на певний період року. Відповідно, державний бюджет України виконується відповідно до бюджетних призначень згідно з програмою, затвердженою Міністром фінансів України у місячний строк після набрання чинності законом про Державний бюджет України. До затвердження програми Міністр фінансів України затверджує тимчасову програму на кожний період.

Місцеві бюджетні програми готуються місцевим фінансовим управлінням та затверджуються відповідним керівником місцевого фінансового органу [29, с. 14].

Виконання бюджету здійснюється відповідно до бюджетної програми з подальшим виконанням доходів бюджету. Безпосереднє виконання дохідної частини бюджету покладається на органи, що контролюють виконання дохідної частини бюджету, до яких належать податкові, митні та інші уповноважені законом державні органи. Відкрити бюджетні рахунки в головних управліннях Автономної Республіки Крим, областях, містах Києві та Севастополі та Державному казначействі України для обліку надходжень у національній валюті та зарахування доходів та інших надходжень до державного бюджету; підготовка розрахункових документів та повернення помилково або надміру зарахованих до бюджету коштів на вимогу органів, що контролюють справляння надходжень до бюджету; підготовка розрахункових документів з ПДВ та бюджетного відшкодування за результатами перевірок Державної податкової адміністрації; остаточне списання коштів державного бюджету, перерахування дотацій вирівнювання відповідним місцевим бюджетам та ведення бухгалтерського обліку відповідно до закону всіх надходжень державного бюджету на підставі виконавчих документів у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України; контроль за виконанням бюджетних повноважень при обліку доходів бюджету тощо. Ці повноваження здійснюються відповідно до Порядку казначейського обслуговування доходів та інших надходжень державного бюджету, затвердженого наказом №43 Міністерства фінансів України від 29 січня 2013 р. [16].

Платники податків здійснюють платежі до бюджету через свої банки-кореспонденти. Банк платника податків перераховує кошти на рахунок платника податків через систему електронних платежів Національного банку України. Так, відповідно до закону про щоденну акумуляцію надходжень як до загального, так і до спеціального фондів державного бюджету, були відкриті рахунки в головних управліннях Міністерства фінансів.

Таким чином, усі доходи державного бюджету зараховуються безпосередньо на єдиний казначейський рахунок. Це забезпечує облік бюджетних коштів, посилює контроль за їх перерахуванням та враховує фактичну наявність коштів у бюджеті. Наприклад, податки, митні збори та інші доходи місцевих бюджетів безпосередньо зараховуються на відповідні бюджетні рахунки, відкриті в обласних управліннях Державного казначейства.

Виконання бюджету за видатками завжди передбачає низку заходів, оскільки воно обмежене наявними коштами в бюджеті. Це відбувається відповідно до Порядку казначейського обслуговування державного бюджету за видатками, затвердженого Наказом Міністерства фінансів України № 1407 від 24 грудня 2012 року. Стаття 46 Бюджетного кодексу України [3] визначає стадії виконання державного бюджету як платежі, затвердження кошторисів, затвердження бюджетних програм та порядків використання бюджетних коштів, взяття бюджетних зобов'язань, отримання товарів, робіт і послуг, здійснення платежів на підставі взятих бюджетних зобов'язань, використання товарів, робіт і послуг для виконання заходів бюджетної програми, погашення бюджетних зобов'язань (у разі наявності бюджетних зобов'язань).

Бюджетні розписи є основою для розподілу бюджетних коштів. Бюджетне асигнування - повноваження розпорядника бюджетних коштів на взяття та оплату бюджетних зобов'язань з обмеженням суми, часу та мети, надане відповідно до бюджетного асигнування. Воно також підлягає затвердженню і є основою для затвердження бюджету.

Бюджетний кодекс чітко дає підстави для внесення змін до Закону про державний бюджет.

Традиційно державний бюджет в Україні виконується в умовах неоднозначних і суперечливих правових норм декількох законів, що регулюють одні й ті ж бюджетні відносини, а існуючі правові норми, на яких ґрунтуються показники, що регулюють бюджетні відносини, постійно змінюються протягом бюджетного року.

Четвертий, завершальний етап бюджетного процесу – підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету та прийняття щодо нього рішень.

Так, відповідно до статті 58 Бюджетного кодексу України [3], звітність про виконання Державного бюджету України включає фінансову та бюджетну звітність (кошториси розпорядників бюджетних коштів). Фінансова звітність складається відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку. Бюджетна звітність відображає виконання бюджету та містить інформацію за бюджетними категоріями [16, с. 54].

Звіт про виконання державного бюджету України готує і подає центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейства та управління бюджетними коштами. Ці звіти включають операційні, місячні, квартальні та річні звіти.

Кабінет Міністрів України подає річний звіт Верховній Раді України, Президенту України та Рахунковій палаті не пізніше 1 квітня року, що настає за звітним. Звіт про фінансовий стан державного бюджету України (баланс), звіт про виконання державного бюджету України (у тому числі звіт про виконання показників у формі додатків до Закону про Державний бюджет України), звіт про фінансові результати виконання Державного бюджету України та звіт про рух грошових коштів; Звіти про капітал; інформація про виконання захищених видатків Державного бюджету України; звіти про бюджетні зобов'язання; звіти про використання резервів державного бюджету; звіти про використання коштів державного фонду регіонального розвитку; звіти про державний та гарантований державою борг; звіти про кредити (запозичення), залучені під державні гарантії; звіти про прострочену заборгованість організацій перед державою; Звіти про платежі на виконання гарантованих державою зобов'язань, зведені показники звітів про виконання бюджетів, інформація про виконання місцевих бюджетів (у тому числі інформація про місцеві зобов'язання та стан виконання зобов'язань, гарантованих Автономною Республікою Крим, територіальними громадами та місцевими гарантіями), інформація про операції з управління державним боргом, інформація про надання державних гарантій;

інформація про виконання головними розпорядниками коштів державного бюджету запланованих цілей, завдань та результативних показників за бюджетною програмою; інформація про виконання статей Закону України про Державний бюджет;) інша інформація, яку Кабінет Міністрів України визнає необхідною для оприлюднення звіту [4, с. 89].

Результатом такого аналізу є висновок про використання коштів державного бюджету [8, с. 116].

9 листопада 2023 року Верховна Рада України ухвалила державний бюджет на 2024 рік[23]:

- доходи бюджету збільшено на 22 млрд грн до 1 768 млрд грн, а видатки
- майже на стільки ж, до 3 350 млрд грн.

Прогноз реального ВВП було встановлено на рівні 4,6% (5% вперше), прогноз інфляції - 9,7% (10,8% вперше), а припущення щодо обмінного курсу гривні - 40,7 гривні за 1 долар США (41,4 гривні вперше) в середньому за рік.

Видатки зведеного бюджету України в 2024 р. (млн. грн.) представлено на рис. 2.1 та таблиці 2.2 [6].

Рис. 2.1. Видатки зведеного бюджету України в 2024 р. (млн. грн.)

Таблиця 2.2

Видатки зведеного бюджету України в 2024 р. (млн. грн.)

Період	Видатки зведеного бюджету	Видатки
01.02.2024	183492,2	183492,2
01.03.2024	352158,5	535650,7
01.04.2024	380739,1	916389,8
01.05.2024	335508,4	1251898,2
01.06.2024	422790,8	1674689
01.07.2024	421378,9	2096067,9
01.08.2024	344065,6	2440133,6
01.09.2024	404368,6	2844502,1
01.10.2024	391851,7	3236353,8
01.11.2024	411713,8	3648067,7

Звіти, що містять відповідні результати, потім подаються до Верховної Ради України, яка оцінює їх та приймає відповідні рішення.

Таким чином, Державний бюджет України - це план організації та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади та органами місцевого самоврядування України протягом бюджетного періоду.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМАТИКА БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

3.1. Сучасні проблеми бюджетного процесу та шляхи їх вирішення

Вивчаючи особливості бюджетного процесу, необхідно проаналізувати його основні проблеми та перспективи вдосконалення.

Однією з проблем бюджетного процесу є великий розрив між датою подання бюджетної пропозиції та датою її реєстрації. Ця проблема спричинена низкою інституційних факторів, таких як політична нестабільність, відсутність політичного консенсусу між провідними політичними партіями, лобіювання з боку промислово-фінансових груп та відстоювання інтересів урядовців. За відсутності повної інформації оцінити наслідки таких впливів вкрай складно, оскільки результати та розрахунки запропонованих індикаторів не оприлюднюються [15, с. 83].

Ще одним важливим недоліком бюджетного процесу в Україні є недостатня прозорість на стадіях ухвалення та виконання бюджету. У 2015 році були зроблені перші кроки до підвищення відкритості, прозорості та публічності бюджетного процесу з прийняттям Закону України «Про доступ до публічної інформації щодо використання публічних коштів». Однак набуття чинності цього закону було відкладено на півроку. Більше того, зміни до Бюджетного кодексу створили парадоксальну ситуацію, коли замість прозорості лише Міністерство фінансів зобов'язане публікувати інформацію про щомісячне та річне виконання бюджету: 3 січня 2015 року Державне казначейство України припинило публікувати відповідну інформацію на своєму офіційному сайті, а Міністерство фінансів затримує ці дані на місяць, що унеможлиблює оперативну оцінку поточного стану державних фінансів. Відсутність інформації про відповідність планових і фактичних показників унеможлиблює оцінку ефективності бюджетного планування та виконання бюджету [33, с. 165].

Відповідно до ч. 7 та 8 ст. 33 Бюджетного кодексу України та ч. 1 ст. 152 Регламенту Верховної Ради України, Кабінет Міністрів України затверджує бюджетні призначення, передбачені законом. Бюджетні декларації схвалюються до 1 червня року, що передує плановому, і подаються до Верховної Ради у триденний строк з фінансово-економічним обґрунтуванням у порядку, встановленому Регламентом.

Закон про бюджет передбачає щорічне затвердження бюджетної звітності з 2019 року. В Україні його вперше ухвалили у 2021 році. Тоді через пандемію COVID-19 та початок повномасштабної окупації такий документ не був підготовлений, а дія відповідного закону про бюджет була призупинена. Цього року Національний банк вирішив відновити середньострокове бюджетне планування, зокрема, з огляду на зобов'язання перед міжнародними партнерами.

Бюджетний звіт є документом середньострокового бюджетного планування, в якому чітко викладено засади середньострокової бюджетної політики та планові показники державного бюджету і слугує основою для складання прогнозу державного та місцевих бюджетів України. Міністерство фінансів України оцінює обсяг доходів державного бюджету на підставі прогнозу основних макроекономічних показників і соціального розвитку на середньострокову перспективу та аналізу стану виконання бюджету в попередньому та поточному бюджетних періодах; обсяг кредиту державного бюджету, повернення кредитів до державного бюджету, видатки державного бюджету та максимальний середньостроковий обсяг кредиту державного бюджету.

Уряд зазначає, що умови та показники Звіту про бюджет на 2025-2027 роки ґрунтуються на євроінтеграційних пріоритетах України, стратегічних засадах, визначених Меморандумом про економічну та фінансову політику, а також іншими документами та федеральними та міжурядовими угодами. Для забезпечення інклюзивного розвитку економіки, пожвавлення відповідних галузей, підвищення рівня життя, повернення населення в Україну та

демографічного відновлення пріоритетними напрямками, на яких мають бути сконцентровані обмежені фінансові ресурси держави, є такі: інтеграція України в Європу, освіта для процвітаючої країни, український щит, нова ветеранська політика, ефективна цифрова держава, соціальні трансформації, стійка економіка, енергонезалежність, сучасна медицина, відновлення зруйнованих територій [25].

Основні прогностичні макроекономічні показники економічного і соціального розвитку України. Після різкого падіння економіки на 28,8% у 2022 році через повну окупацію Російською Федерацією, у 2023 році національна економіка продемонструвала високу адаптивність в умовах високих безпекових ризиків, зберігши макроекономічну стабільність цього року та продемонструвавши поступове відновлення. За даними Національного бюро статистики, реальне зростання валового внутрішнього продукту у 2023 році становило 5,3%.

Основними драйверами макроекономічної стабільності та економічного зростання є підтримка міжнародних партнерів та адаптація бізнесу і суспільства до реалій війни. Майбутній економічний розвиток України значною мірою залежатиме від безпекової ситуації, обсягу та стабільності міжнародної фінансової підтримки, динаміки міграції та фіскальної, соціальної та економічної політики країни [6].

Таблиця 3.1

Основні макроекономічні показники на 2025 – 2027 роки

Показники	2025 рік	2026 рік	2027 рік
ВВП номінальний, млрд грн	8 466,3	10 123,2	11 782,8
ВВП реальний, %	102,7	107,5	106,2
Індекс споживчих цін (середньорічний), %	109,7	109,9	108,0
Індекс цін виробників промислової продукції, %	111,1	112,4	107,8
Рівень безробіття населення у віці 15-70 років (за методологією Міжнародної організації праці), % до робочої сили	17,7	17,4	16,5
Сальдо торговельного балансу, млн дол. США	-40 675,0	-27 324 ,0	-21 058,0
Експорт товарів та послуг, млн дол. США	57 229,0	67 311,0	80 273,0
Імпорт товарів та послуг, млн дол. США	97 904,0	94 635,0	101 331,0
зміна, у % до попереднього року	3,7	-3,3	7,1
Середньомісячна зарплата, грн	24 389,0	28 197,0	32 506,0
Зростання реальної зарплати, у % до попереднього року	108,1	105,2	106,8
Мінімальна зарплата, грн/міс.	8 000,0	8 000,0	8 000,0
Посадовий оклад працівника I тарифного розряду ЄТС, грн	3 195,0	3 195,0	3 195,0
Припущення обмінного курсу гривні до долара США, гривень за долар США:			
у середньому за період	45,0	46,5	46,4
на кінець періоду	45,6	45,9	46,2

У середньостроковій перспективі очікується, що економічне зростання валового внутрішнього продукту (ВВП) прискориться з 2,7% у 2025 році до 7,5% у 2026 році та 6,2% у 2027 році. Основними рушійними силами економічного розвитку вважають продовження співпраці з міжнародними Валютного фонду (МВФ) та інших міжнародних організацій та іноземних партнерів, а також продовження реформ, необхідних для того, щоб Україна стала повноправним членом ЄС.

Беручи до уваги прогнозоване зростання ВВП та експорту на 2026-2027 роки, зрозуміло, що значно вищі показники означають припинення конфліктів та прискорення економічного відновлення. Водночас існує високий ступінь невизначеності щодо майбутнього розвитку подій через військові події та вкрай нестабільну глобальну політичну ситуацію. Тому прогнози економічного і соціального розвитку України можуть бути переглянуті в короткостроковій і середньостроковій перспективі.

Моніторинг ЗМІ показує, що мінімальна заробітна плата буде однією з найсуперечливіших тем під час переговорів щодо державного бюджету на 2025 рік. Також вважається, що оборонний бюджет має бути збільшений. Зокрема, мінімальна заробітна плата має становити 8 780 грн у 2025 році (на 9,8% вище урядового показника), 9 650 грн у 2026 році (на 6% вище, ніж у 2022 році) та 10 420 грн у 2027 році (на 30,3% вище). Це може призвести до суттєвого коригування показників Бюджетної декларації під час підготовки державного бюджету на 2025 рік, що певною мірою зменшує зусилля з підготовки якісних середньострокових прогнозів і, на цій основі, реалізації стратегічних цілей державної бюджетної політики.

Основною метою бюджетної політики на 2025-2027 роки є скорочення дефіциту державного бюджету, який значно збільшився внаслідок різкого економічного спаду, та забезпечення фінансових потреб держави після початку повної фінансової мобілізації. Масштабні збройні напади в Російській Федерації [23].

Таблиця 3.2

Окремі показники державного бюджету на 2025-2027 роки (млн. грн.)

Найменування показника	2023 рік (факт)	2024 рік (план)	2025 рік (план)	2026 рік (план)	2027 рік (план)
Доходи*	2 672 481,2	1 768 451,2	2 414 975,1	2 757 129,3	3 130 890,6
Загальний фонд	1 663 069,3	1 596 619,8	2 192 819,2	2 503 074,2	2 765 777,7
Спеціальний фонд	1 009 411,9	171 831,4	222 155,9	254 055,1	365 112,9
Дефіцит «+» профіцит «-»	1 336 872,6	1 571 486,9	1 542 589	1 046 751,3	788 541,1
Загальний фонд	1 360 157,7	1 509 093,4	1 452 590,8	1 000 579,7	758 272,9
Спеціальний фонд	-23 285,1	62 393,5	89 998,2	46 171,6	30 268,2
Видатки	4 014 813,0	3 309 047,6	3 955 515,1	3 788 109,3	3 912 524,1
Загальний фонд	3 034 273,6	3 108 221,9	3 643 468,9	3 487 875,4	3 517 136,5
Спеціальний фонд	980 539,4	200 825,7	312 046,2	300 233,9	395 387,6

Показники дохідної частини, в тому числі плановий середньостроковий бюджет (табл. 3.2) [23], враховують наступні пропозиції щодо реформування бюджетного та податкового кодексу в частині надходжень до державного бюджету та їх збільшення:

- у 2022-2024 роках буде відновлено зарахування до державного бюджету 4% податку на доходи фізичних осіб, що тимчасово зараховується до загального фонду бюджетів сіл, селищ та міст, а також зменшено ставку зарахування до загального фонду державного бюджету. За оцінками Міністерства фінансів, відновлення зарахування 4% податку на доходи фізичних осіб до державного бюджету збільшить доходи державного бюджету на 11,4 млрд грн у 2025 році, 15,9 млрд грн у 2026 році та 18,7 млрд грн у 2027 році. У свою чергу, доходи бюджетів місцевих громад зменшаться на ці суми;

- доходи Державного дорожнього фонду передаються до загального фонду державного бюджету та поступово відновлюються у 2025-2027 роках (25% у 2025 році, 50% у 2026 році та 75% у 2027 році). У 2024 році кошти Дорожнього фонду були передані до загального фонду державного бюджету з метою зміцнення армії та національної оборони. За даними Міністерства

фінансів, поетапне відновлення Дорожнього фонду дозволить акумулювати фінансовий ресурс у розмірі 25,9 млрд грн у 2025 році, 58,8 млрд грн у 2026 році та 72,3 млрд грн у 2027 році.;

- поступово довести акцизний податок на тютюн і паливні вироби до рівня, встановленого директивою ЄС. У зв'язку з цим передбачено додаткові надходження до зведеного бюджету: у 2025 році – 79,8 млрд грн (у тому числі місцеві бюджети – 7,4 млрд грн); у 2026 році – 157,3 млрд грн (у тому числі місцеві бюджети – 13,3 млрд грн); у 2027 році – 217,3 млрд грн (у тому числі місцеві бюджети – 19,3 млрд грн).

Прогнозна частка перерозподілу ВВП у 2025-2027 роках за рахунок зведеного бюджету – 30,2% у 2025 році, 30% – у 2026 році, 29,8% – у 2027 році, за рахунок державного бюджету на 2025 рік – 24,3%, за 2026 рік – 23,7%, за 2027 рік – 23,5% [6].

Таблиця 3.3

Розрахункова частка планового перерозподілу доходів у валовому внутрішньому продукті (млрд. грн./відсотки)

№	Показники / періоди	2025	2026	2027
1	Доходи державного бюджету	2 056,0	2398,1	2764,5
2	Доходи місцевих бюджетів*	495,6	643,1	748,5
3	Разом доходи зведеного бюджету (ряд.1 + ряд.2)	2 551,6	3 041,2	3 513,0
4	Номінальний ВВП	8 456,3	10 123,2	11 782,8
5	Частка доходів зведеного бюджету у ВВП (ряд.3 / ряд.4)	30,2%	30,0%	29,8%

За даними табл. 3.3 [6], припускаючи поступове зменшення частки перерозподілу ВВП через податковий механізм: частка бюджетних надходжень у ВВП зменшується, що свідчить про наміри подальшого скорочення участі держави в процесах регулювання економіки. У цьому контексті зростає роль недискреційних податкових режимів. Водночас, для забезпечення державної стабільності необхідно підтримувати державне регулювання соціально-економічних процесів на належному рівні.

Пріоритетами податкової політики є впровадження сучасних цифрових рішень з управління податками, виконання міжнародних зобов'язань України у сфері податкової політики, а також недопущення запровадження податкових та адміністративних заходів, які можуть мати негативний вплив на базу податкових надходжень. Зокрема, на період 2025-2027 років планується зробити наступне:

- перегляд системи стимулювання інвестицій з метою скасування пільг з податку на прибуток підприємств;
- забезпечити гармонізацію податкової системи України із законодавством ЄС, у тому числі шляхом поступового наближення ставок акцизного збору на тютюнові вироби та паливо до рівнів, встановлених Директивою ЄС, а також приведення податкових пільг та знижених ставок ПДВ у відповідність до Директиви ЄС;
- гармонізація національних правових норм з вимогами законодавства ЄС щодо ухилення від сплати податків та заходів з корпоративного оподаткування;
- забезпечення функціонування автоматизованих систем, які контролюють дозування рідин, що використовуються в алкогольних напоях, тютюнових виробах та електронних сигаретах;
- запровадження акцизного податку на солодкі напої;
- надання додаткових повноважень місцевим органам влади у сфері адміністрування місцевих податків.

Одним із пріоритетів податкової політики на короткострокову перспективу є розширення існуючої бази оподаткування, зокрема за рахунок змін в оподаткуванні військового збору, у тому числі перегляду розміру збору, кола його платники, база та об'єкти оподаткування.

Наразі Рада міністрів готує законопроект про підвищення податків. Зміни можуть торкнутися ПДВ та військового збору і можуть бути запроваджені не лише для підвищення податків, але й для фізичних осіб-підприємців, які перебуватимуть на спрощеній системі оподаткування. Зокрема, уряд планує підвищити військовий збір з 1,5% до 5%, що призведе до додаткового

навантаження у розмірі 90-100 млрд грн щорічно. Ставка військового збору у розмірі 5% також може бути запроваджена для фізичних осіб-підприємців, які працюють за спрощеною системою оподаткування. Водночас, ступінь підвищення податку на додану вартість (ПДВ) все ще обговорюється. Очікуване підвищення становить 2-3%, що може згенерувати додаткові бюджетні ресурси у розмірі 70-80 млрд. грн. та 100-120 млрд. грн. відповідно.

Боргова політика на 2025-2027 роки значною мірою базується на підтримці тісної співпраці з міжнародними партнерами для залучення довгострокових пільгових кредитів та залучення внутрішніх коштів через випуск державних облігацій. Уряд планує знизити співвідношення загального державного та гарантованого державою боргу до 90% валового внутрішнього продукту до кінця 2027 року.

На кінець 2023 року співвідношення державного боргу до ВВП становило 84,4%; за оцінками МВФ, у 2024 році воно може сягнути 94% ВВП. На початку повномасштабної окупації (тобто наприкінці 2021 року) державний борг становив 48,9% ВВП [23].

Таблиця 3.4

Відношення державного боргу до валового внутрішнього продукту

Періоди	Номінальний ВВП, млн грн	Державний та гарантований державний борг, млн грн	Співвідношення державного боргу до ВВП, у відсотках
A	1	2	$3 = 2 / 1$
2019	3 974 564	1 998 280	50,3%
2020	4 194 102	2 551 880	60,8%
2021	5 459 574	2 672 020	48,9%
2022	5 191 028	4 072 850	78,5%
2023	6 537 825	5 519 510	84,4%

Слід також брати до уваги структуру державного боргу. Серйозним ризиком для макроекономічної стабільності є стрімке зростання частки зовнішнього боргу: 58,4% у 2021 році, 64,1% у 2022 році та 72% на початку червня 2025 року. Об'єктивною причиною такої ситуації, безперечно, є війна,

що триває. Проте в середньостроковій і довгостроковій перспективі уряд може зіткнутися з серйозними труднощами в обслуговуванні зовнішнього боргу [11].

Таблиця 3.5

Структура державного боргу України

Періоди	Державний та гарантований державний борг, всього, млн грн	У тому числі:		Частка зовнішнього боргу, у відсотках
		внутрішній борг, млн грн	зовнішній борг, млн грн	
А	1	2	3	4 = 3 / 1
2019	1 998 280	839 050	1 159 220	58,0%
2020	2 551 880	1 032 950	1 518 930	59,5%
2021	2 672 020	1 111 600	1 560 420	58,4%
2022	4 072 850	1 461 890	2 610 960	64,1%
2023	5 519 510	1 656 500	3 863 010	70,0%
на 31.05.2024	6 115 260	1 705 150	4 410 120	72,1%

Основними цілями соціальної політики України є [11]:

- забезпечити максимальну адресність і близькість до тих, хто потребує відповідної соціальної підтримки;
- об'єднання різних програм соціальної допомоги в єдиний пакет, який враховує індивідуальні потреби отримувачів, незалежно від їхнього статусу (наприклад, чи є вони внутрішньо переміщеними особами чи ні);
- удосконалення механізмів та критеріїв надання житлових субсидій;
- забезпечити захист прав дитини;
- своєчасне та в повному обсязі фінансування пенсій, що виплачуються відповідно до законодавства, та щорічна індексація пенсій з 1 березня;
- огляд компонентів переходу від державного бюджету до пенсійного забезпечення;
- врегулювання пенсійної системи для підвищення справедливості та визначення єдиної методики обчислення страхових пенсій для всіх груп громадян;
- вжити заходів для реформування дохідної частини бюджетів Пенсійного фонду та Фонду соціального страхування;

- удосконалення механізмів надання соціальних послуг та наближення їх до вразливих груп населення;

- підтримка людей з обмеженими можливостями, в тому числі надання повного спектру засобів реабілітації та функціональних ортопедично-протезних виробів на основі новітніх технологій.

Державна політика щодо ветеранів спрямована на :

- реалізація заходів щодо переходу від військової служби до цивільного життя;

- комплексна реабілітація ветеранів війни та їхніх сімей, включаючи надання психологічної підтримки та спеціальних адаптаційних послуг;

- з метою сприяння зайнятості (самозайнятості) ветеранів війни надаються гранти та мікрогранти для започаткування та розвитку самозайнятості, здійснюються заходи з професійної адаптації та видаються ваучери для підвищення конкурентоспроможності;

- вшанування пам'яті загиблих у війні захисників України та формування позитивного іміджу ветеранів.

У сфері освіти на період між 2025 і 2027 роками буде встановлено мандат з наступними цілями:

- забезпечити створення умов для ефективної мережевої взаємодії закладів освіти з урахуванням інтересів учасників освітнього процесу та потреб держави;

- створення безпечних умов для освітнього процесу в навчальних закладах;

- розширення мережі дошкільних навчальних закладів відповідно до місцевих потреб, зокрема через запровадження нових форм дошкільної освіти;

- реалізація реформи «Нова українська школа»;

- підвищити якість освітніх послуг та ефективність використання освітніх грантів шляхом розподілу видатків на різні види освіти;

- реформувати систему фінансування вищої освіти, диверсифікувавши способи, якими люди фінансують свою освіту;

- надання освітніх послуг ветеранам;
- вжити заходів для відновлення зруйнованих (пошкоджених) будівель навчальних закладів та пов'язаної з ними інфраструктури, а також відновлення української освіти на окупованих територіях.

У середньостроковій перспективі заходи з реалізації національної політики у сфері охорони здоров'я ґрунтуються на:

- виявлення реальних потреб населення під час та після війни, зокрема в реабілітаційних послугах, послугах при тяжких пораненнях та опіках, психіатричній та психологічній допомозі тощо, а також визначення пріоритетності медичних послуг відповідно до потреб у кожному госпітальному окрузі (з урахуванням щільності розміщення медичних закладів);
- покращити якість надання невідкладної допомоги пацієнтам для зниження передчасної смертності;
- надання медичних послуг з протидії інфекційним захворюванням та епідеміям.

З метою забезпечення реалізації державної політики у сфері дорожньо-транспортної інфраструктури на період 2025-2027 років планується виділення коштів з Національного дорожнього фонду та Національного фонду водних ресурсів, створених у складі спеціального фонду в державному бюджеті. Баланс Національного дорожнього фонду досягне 43,8 млрд грн у 2025 році, 124 млрд грн у 2026 році та 233,8 млрд грн у 2027 році [11].

Прогнозований загальний обсяг доходів місцевих бюджетів:

- 2025 рік - 495,6 млрд грн (приріст до 2024 р. 12,2 млрд грн, або +2,5%);
- 2026 - 643,1 млрд грн (приріст до 2025 р. - 147,4 млрд грн, або +29,7%);
- 2027 – 748,5 млрд грн (приріст до 2026 р. – 105,4 млрд грн, тобто +16,4%).

Прогнозна частка планових трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам у загальних фінансових ресурсах місцевих бюджетів у 2025 році становить 27,2%, у 2026 році – 24,2%, у 2027 році – 25,5% [23].

Таблиця 3.6

Дохідні показники місцевих бюджетів (млрд. грн./ проценти)

№	Найменування показників	2023 рік (звіт)	2024 рік	2025 рік (прогноз)	2026 рік (прогноз)
1	Доходи місцевих бюджетів (з міжбюджетними трансфертами)	652,6	674,3	680,6	848,9
2	Міжбюджетні трансферти з державного бюджету	177,4	190,8	184,9	205,8
3	Частка міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів (ряд.2 / ряд.1)	27,2%	28,3%	27,2%	24,2%
4	Видатки	630,7	674,3	661,6	829,9
5	Реверсна дотація до державного бюджету	16,2	-	19,0	19,0

З метою стабілізації фінансової спроможності місцевих органів влади в умовах нестабільних бюджетних надходжень та забезпечення стабільної роботи необхідної місцевої інфраструктури населених пунктів на 2025-2027 роки заплановано 40 млрд грн на рік. Кошти виділяються виходячи з необхідності надання базових публічних послуг та на основі аналізу ефективності використання додаткових фінансових ресурсів, наданих місцевим бюджетам у попередні роки, і виконання показників місцевих бюджетів.

У 2023 році доходи місцевих бюджетів становили 15,3% зведеного бюджету України. За прогнозами, частка доходів місцевих бюджетів у зведеному бюджеті становитиме 19% у 2025 році, 21,1% у 2026 році та 21,3% у 2027 році [25].

Таблиця 3.7

**Частка місцевих бюджетів у зведеному та плановому бюджеті
України (млрд грн / відсотки)**

№	Найменування показників	2023 рік	2024 рік	2025 рік (прогноз)	2026 рік (прогноз)	2027 рік (прогноз)
1	Доходи місцевих бюджетів	475,3	483,5	495,6	643,1	748,5
2	Доходи державного бюджету	2 629,6	1 768,5	2 056,0	2 398,1	2 764,5
3	Доходи зведеного бюджету (серія 1 + серія 2)	3 104,9	2 252,0	2 551,6	3 041,2	3 513,0
4	Частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету (ряд.1 / ряд.3)	15,3%	21,5%	19,4%	21,1%	21,3%

Трансфerti з державного бюджету місцевим бюджетам. У 2025-2027 роках заплановано низку трансфертів з державного бюджету для вирівнювання фінансової забезпеченості місцевих бюджетів та реалізації загальнодержавних гуманітарних і соціальних програм.

Зокрема, обсяг освітньої субвенції у 2025-2027 роках прогнозується на рівні 99,4 млрд грн щорічно.

Прогнозований обсяг освітніх грантів на 3,8 млрд грн (3,7%) менший від суми, запланованої на 2024 рік. Це пов'язано зі зменшенням кількості учнів та міграцією студентів до інших регіонів країни та за кордон. Також ймовірно, що громади продовжать оптимізацію шкільних мереж і виділятимуть кошти з бюджету на утримання шкіл. Уряд також вирішив призупинити надання освітньої субвенції школам з кількістю учнів до 45 осіб з 1 вересня 2025 року та школам з кількістю учнів до 60 осіб з 1 вересня 2026 року. У разі незмінності опублікованого обсягу освітньої субвенції (99,4 млрд грн) очікується виникнення соціальної напруженості через скорочення коштів на оплату праці вчителів. Негативний вплив скорочення фінансування заробітної плати посилюватиметься необхідністю подальшого реформування середньої та старшої школи, що призведе до підвищення вимог до професіоналізму та компетентності вчителів. У такій ситуації бажання впроваджувати реформи та

розвивати педагогічні кадри стає вкрай низьким, що ставить під загрозу реалізацію державної політики в освітній галузі.

На виконання повноважень органами місцевого самоврядування на деокупованих, тимчасово окупованих та інших територіях України, які постраждали внаслідок повномасштабної збройної агресії Російської Федерації, передбачається щорічно спрямовувати 33,4 млрд грн.

Поточна практика 2024 року вказує на необхідність модернізації цих підходів до розподілу коштів з метою підвищення ефективності та актуальності розподілу коштів.

Крім того, буде поступово відновлюватися Державний дорожній фонд, в результаті чого місцеві бюджети отримають субвенції на фінансування будівництва, реконструкції, ремонту та утримання важливих автомобільних доріг загального користування місцевого значення: 15,3 млрд грн у 2025 році; 36,8 млрд грн у 2026 році; 76,6 млрд грн у 2027 році. [6].

Таблиця 3.8

Обсяги проектованих трансфертів місцевим бюджетам з державного бюджету (млн. грн.)

Види переказів	2025	2026	2027
Базова дотація	28 666,0	28 595,8	39 696,5
Зворотне надання	19 020,3	18 985,3	26 353,7
Освітня субвенція	99 427,0	99 427,0	99 427,0
Додаткова дотація з державного бюджету на здійснення видатків, переданих з державного бюджету на утримання закладів освіти та охорони здоров'я	2 950,0	2 950,0	2 950,0
Додаткова дотація з державного бюджету на здійснення повноважень органів місцевого самоврядування на деокупованих, тимчасово окупованих та інших територіях України, які постраждали внаслідок повномасштабної збройної агресії Російської Федерації	33 418,3	33 418,3	33 418,3
Дотація загального фонду на підтримку інституту помічника ветерана в системі переходу з військової служби на цивільне та окремих заходів щодо підтримки осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України.	2 928,0	2 928,0	2 928,0
Субвенція загального фонду для надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами	304,6	304,6	304,6
Субвенція загального фонду на здійснення підтримки окремих закладів та заходів у системі охорони здоров'я	1 045,3	1 045,3	1 045,3
Дотація загального фонду для забезпечення окремих видатків районних рад, спрямованих на виконання ними своїх повноважень	172,5	172,5	172,5
Субвенція із загального фонду на здійснення окремих заходів з реалізації соціального проекту «Активні парки – локації здорової України»	45,9	45,9	45,9
Субвенція спеціального фонду для фінансового забезпечення будівництва, реконструкції, ремонту та утримання автомобільних доріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах	15 332,7	36 845,6	76 591,4

Основними завданнями місцевої бюджетної політики та міжбюджетних відносин на 2025-2027 роки є продовження розвитку середньострокового бюджетного планування на місцевому рівні, удосконалення міжбюджетних відносин, зміцнення фінансової спроможності місцевих бюджетів, підвищення прозорості та ефективності у використанні бюджетних ресурсів та підтримка дворівневої міжбюджетної системи. Проект має на меті. Для реалізації проекту передбачені наступні модальності:

- посилення фінансової спроможності громад та удосконалення міжбюджетних відносин з урахуванням нової регіональної структурної моделі

Уряду України та оновлення повноважень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;

- складання прогнозів місцевих бюджетів та узгодження їх із середньостроковою програмою соціально-економічного розвитку громади з метою підвищення передбачуваності та узгодженості бюджетної політики на місцевому рівні;

- на основі принципу субсидіарності уточнюються повноваження між адміністративними органами та органами місцевого самоврядування, продовжується раціоналізація та розвиток сфер відповідальності.

Запропоновані урядом заходи мають важливе значення з точки зору вдосконалення міжбюджетних відносин, зміцнення фінансової спроможності місцевих бюджетів, підвищення прозорості та ефективності використання бюджетних коштів і дотримання принципу субсидіарності при їх використанні, але поки що жодних кроків щодо вдосконалення бюджетних відносин та механізмів на місцевому рівні з боку влади не зроблено і, швидше за все, вони залишаться декларацією, оскільки відсутні необхідні передумови для реалізації цих напрямів.

Уряд має намір відновити зарахування 4% податку на доходи фізичних осіб до державного бюджету з 2022 по 2024 рік, що тимчасово зараховується до загального фонду сільських, селищних, міських та районних бюджетів, шляхом зменшення нормативу відрахувань до загального фонду державного бюджету. Це означає, що з 2025 року бюджети місцевого самоврядування отримуватимуть 60% від загального обсягу податку на доходи фізичних осіб, зібраного в їхніх регіонах. За даними Міністерства фінансів, втрати місцевих бюджетів від 4% ПДФО сягнуть 11,4 млрд грн у 2025 році, 15,9 млрд грн у 2026 році та 18,7 млрд грн у 2027 році.

З іншого боку, намір поступово наблизити ставки акцизів на тютюнові вироби та пальне до рівнів, передбачених Директивою ЄС, може збільшити надходження до місцевих бюджетів: 7,4 млрд грн у 2025 р., 13,3 млрд грн у 2026 р. та 19,3 млрд грн у 2027 р. Однак слід зазначити, що акцизні податки

об'єктивно є більш неоднорідними, ніж податки на доходи фізичних осіб, що може посилити відмінності у фінансовій спроможності місцевих бюджетів [11].

Таким чином, існують значні ризики та максимальна невизначеність щодо виконання (реалізації) показників Бюджетної декларації через непередбачуваність безпекової ситуації, обсягів міжнародної фінансової допомоги та викликів в економічному середовищі (наприклад, споживчі очікування, економічна активність, оподаткування та безпека енергопостачання).

З метою економії додаткових ресурсів у бюджеті уряд, ймовірно, ухвалить рішення про підвищення деяких ставок податків і зборів. За попередньою інформацією, уряд планує збільшити військовий збір з 1,5% до 5%, що принесе додаткові надходження в розмірі 90-100 млрд грн щорічно. Військовий збір у розмірі 5% також може бути запроваджений для фізичних осіб-підприємців, які працюють за спрощеною системою оподаткування. Існує також можливість підвищення ПДВ на 2-3%, що принесе додаткові надходження до бюджету 70-80 млрд грн або 100-120 млрд грн відповідно.

Парламент буде обговорювати рівень соціальних стандартів у 2025 році, включаючи мінімальну заробітну плату. Якщо в державному бюджеті на 2025 рік буде затверджено вищий рівень мінімальної заробітної плати, ніж передбачено урядом, відповідні показники доведеться коригувати, що може мати значний вплив на видаткову частину місцевих бюджетів.

Суперечливим було б також відновлення 4% відрахувань до державного бюджету від податку на доходи фізичних осіб, який тимчасово зараховується на загальні рахунки сіл та міст з 2022 по 2024 рік.

3.2. Бюджетний процес в зарубіжних країнах

Для України становить науковий і практичний інтерес вивчення бюджетних процесів інших країн з метою використання позитивного досвіду інших країн та кращого розуміння проблем у сфері прийняття політичних рішень, особливо через узгодження різних інтересів.

Таким чином, бюджетний процес у Сполучених Штатах Америки є складним і багатофакторним явищем. До бюджетного процесу залучено багато суб'єктів, які аналізують результати виконання бюджету. У ньому беруть участь представники виконавчої та законодавчої влади, аналітичних установ та неприбуткового сектору. Бюджетний процес у Сполучених Штатах складається з трьох основних етапів, кожен з яких взаємопов'язаний: Підготовка президентської версії бюджетної пропозиції, бюджетні переговори в Конгресі та виконання бюджету.

Бюджетний процес у США починається з підготовки Бюджетної пропозиції Президента, яка містить пропозиції щодо визначення федеральних пріоритетів. Цей документ містить запропонований бюджет на наступний рік і може включати пропозиції щодо внесення змін до бюджетних сум поточного року. Для того, щоб забезпечити ефективне використання фінансових ресурсів у середньостроковій перспективі, президентський проект бюджету включає прогнози на наступні чотири роки. Підготовка президентської бюджетної пропозиції починається щовесни, щонайменше за дев'ять місяців до подання бюджету до парламенту і щонайменше за 18 місяців до початку фінансового року. Президент встановлює основні напрями бюджетної та фіскальної політики. Керуючись цими керівними принципами, Адміністративно-бюджетне управління визначає напрями своєї діяльності у співпраці з федеральними агентствами з метою надання допомоги у формулюванні запитів на фінансування та бюджетних повноважень, а також встановлює рівні та обсяги фінансування, заплановані на поточний фінансовий рік і наступні чотири роки. Проект бюджету також враховує економічні прогнози, підготовлені спільно Економічною консультативною радою, Головним контрольно-ревізійним управлінням державного управління та Міністерством фінансів.

Восени відомства подають свої бюджетні заявки до Департаменту управління та бюджету. Ці заявки розглядаються бюджетними працівниками та директорами, які потім визначають питання, що потребують обговорення з керівниками урядових установ. Деякі з цих питань вимагають втручання

Президента та його посадових осіб. Процес прийняття рішень буде завершено до кінця грудня. Після цього розпочнеться заключний етап - підготовка детальних бюджетних даних та необхідної документації.

Президент подає бюджетні пропозиції до парламенту на початку календарного року, за 8-9 місяців до початку наступного фінансового року (1 жовтня). Після розгляду бюджетного проекту Президента Парламент може затвердити, змінити або відхилити окремі його частини (наприклад, скасування податків, запровадження нових податків, відмову від або запровадження додаткових спеціальних джерел надходжень або інші зміни, які можуть вплинути на обсяг надходжень до бюджету). Парламент спочатку аналізує загальні показники бюджету, а потім окремі статті бюджету. Протягом шести тижнів після подання Президентом проекту бюджету кожна постійна комісія парламенту повинна повідомити про результати своїх розрахунків щодо бюджету бюджетним комітетам Палати представників і Сенату.

Потім Бюджетний комітет готує проект спільної бюджетної резолюції. Ця резолюція визначає загальну суму доходів і видатків бюджету в цілому і по кожній статті, а також обсяг бюджетних повноважень. У кожній статті бюджетної резолюції розподіляються бюджетні повноваження та видатки між різними комітетами, які займаються державними програмами, пов'язаними з конкретними статтями бюджету. Бюджетна резолюція має бути прийнята до 15 квітня кожного року. Однак, оскільки це не закон, він не потребує схвалення президента. Однак це не означає, що парламент не бере до уваги думку Адміністрації. Адже будь-який наступний законодавчий акт, що готується на основі бюджетної резолюції і відображає фіскальні пріоритети Конгресу, затверджується Конгресом. Важливим принципом бюджетного процесу в США є те, що Конгрес безпосередньо не затверджує державний бюджет. Через свої щорічні закони про бюджет (яких є 13) парламент лише санкціонує витрати державних установ. Іншими словами, приймаючи закони про бюджетні асигнування, парламент не голосує безпосередньо за чітко визначені суми державних видатків, а надає уряду бюджетні повноваження, тобто право брати

на себе юридичні зобов'язання щодо витрачання державних коштів. Для того, щоб розпочати процес розподілу бюджетних коштів, законодавець повинен пройти ще одну стадію бюджетного процесу - санкціонування. На цьому етапі приймається закон, який надає конкретній установі повноваження на виконання певної державної програми [19, с. 73-74].

Законопроекти про видатки готуються Палатою громад, найвищим законодавчим органом країни, і в обох палатах є Комітет з питань видатків, який відповідає за їх ретельний розгляд та затвердження. Після схвалення Комітетом і Палатою громад законопроект надсилається до Сенату, де він проходить таку ж перевірку. У разі виникнення розбіжностей між двома палатами створюється погоджувальна комісія, до складу якої входять члени обох палат, для врегулювання таких розбіжностей. Підготовлений погоджувальною комісією законопроект надсилається на затвердження обох палатам. Після схвалення Палатою представників і Сенатом законопроект буде офіційно прийнятий і відправлений на підпис Президенту. Або президент підписує законопроект (і він стає законом), або накладає на нього вето.

Якщо один або кілька бюджетних проектів не можуть бути остаточно доопрацьовані до початку нового фінансового року, парламент приймає спільну постанову про продовження фінансування, яка ухвалюється кожною палатою і підписується Президентом як закон. Ця постанова уповноважує відповідні міністерства (департаменти та відділи) продовжувати фінансування до визначеної дати або до його поновлення у звичайному порядку. Крім того, Конгрес уповноважує міністерства і відомства розподіляти кошти шляхом прийняття закону про продовження фінансування, тобто закону, який не обов'язково приймати щороку. Щороку видатки, пов'язані з виконанням постійних бюджетних повноважень (включаючи видатки на виконання зобов'язань за бюджетними повноваженнями минулих років), становлять основну частину загальної суми. Таким чином, більшість видатків, здійснених у певному році, не були передбачені в законі про бюджетні асигнування, прийнятому на цей рік. Майже всі податки та більшість інших державних

доходів передбачені в постійному законі. Вперше був підготовлений і поданий на розгляд Палати представників податковий законопроект. В обох палатах парламенту створено фіскальні комітети, які проводять детальний аналіз.

Закон Гріма-Рудмана-Холлінгса вимагає від Бюджетного управління робити оцінки та розрахунки, що визначають використання дискреційних асигнувань, і подавати їх Президенту та Конгресу, а від Бюджетного управління Конгресу - робити аналогічні оцінки. Контролер і Генеральний ревізор (вищий орган фінансового контролю) зобов'язані видати узгоджений звіт. У цьому контексті вищезгадані міністерства повинні підготувати три звіти: попередній звіт під час представлення бюджету Президентом Республіки, оновлений звіт у серпні та остаточний звіт наприкінці парламентської сесії (зазвичай щоосені). У попередньому звіті аналізується ситуація з доходами і видатками відповідно до чинного законодавства. У цьому звіті пояснюються роз'яснення щодо лімітів, встановлених законодавством, та представлені переглянуті ліміти витрат. Попередні оцінки були оновлені, щоб відобразити вплив законодавства, прийнятого після першого звіту, і переглянуті в остаточній версії. Розрахунки, наведені в остаточному звіті, ініціюють процес збору податків.

Протягом фінансового року зміни та доповнення до статей видатків можуть бути внесені наступними способами Передача коштів з однієї програми на іншу (підпрограму, статтю) в межах одного відомства здійснюється цим відомством самостійно. Для змін у видатках, що перевищують 10%, відповідне відомство звертається до парламентського комітету з питань видатків за дозволом.

Оперативний контроль за виконанням федерального бюджету Сполучених Штатів Америки здійснюється лише в рамках органів виконавчої влади: У 1990 році було прийнято положення про вимоги до публічної звітності федеральних відомств (міністерств і департаментів), згідно з яким кожне міністерство і департамент публікує в державній газеті і передає в електронні засоби масової інформації звіт за попередній період (місяць, рік) про витрати, здійснені відомством. Бюджетне управління перевіряє правильність понесених

витрат, повноту надходжень і сум запозичень. Контроль законодавчої гілки влади здійснюється через Контролера та Генерального аудитора, які проводять аудит на вимогу члена Палати представників, сенатора, комітету Конгресу або Конгресу в цілому.

Ключовим елементом забезпечення фіскальної ефективності адміністративних органів США є широке використання конкурентних процедур, а там, де конкуренція неможлива або недоцільна, - лотерейних процедур. Детальні процедури поведінки чиновників; система застав і страхування в усіх сферах участі держави в приватному секторі; добре розроблені процедури розрахунку ризиків і включення очікуваних витрат з урахуванням ризиків до бюджетів проектів; суворі фінансові, адміністративні та кримінальні санкції за їх недотримання; налагоджені механізми державної служби разом з ефективними структурами державної політики дозволили поступово відмовитися від повного зовнішнього контролю над виконавчою гілкою влади. Основний фокус зовнішнього контролю змістився на аналіз ефективності видатків та проведення раптових аудитів для перевірки повноти та ефективності внутрішнього контролю. Водночас, повноваження застосовувати комплексні заходи контролю за найменшої потреби зберігаються.

Найважливіші етапи роботи над бюджетом у США наведені в таблиці 3.9 [35, с. 199-200].

Таблиця 3.9

Бюджетний календар у США

Між першим понеділком січня та першим понеділком лютого	Президент подає свій варіант проекту бюджету разом із першим варіантом звіту про скорочення видатків
Шість тижнів по тому	Комітети Конгресу подають бюджетні кошториси бюджетним комітетам
15 квітня	Робота над бюджетною резолюцією Конгресу має бути завершена
15 травня	Конгрес може розпочати розгляд законопроектів про щорічні асигнування
15 червня	Необхідно завершити процес узгодження бюджету з чинним законодавством
30 червня	Палата представників має завершити процес асигнувань
15 липня	Президент подає сесійний розгляд бюджету
1 жовтня	Адміністративно-бюджетна служба вносить корективи до попереднього плану скорочень
1 жовтня	Початок фінансового року
Через 15 днів по завершенні сесії Конгресу	Остаточний план скорочення окремих видатків складає адміністративно-бюджетна служба, а президент у разі необхідності видає розпорядження про їх скорочення.

У Сполученому Королівстві бюджет не існує як єдиний закон, але для регулювання бюджетних надходжень і видатків прийнято два фіскальних закони: Закон про витрати (державні видатки) та Закон про фінанси (державні доходи і ресурси). Крім того, було внесено зміни до Закону «Про консолідований фонд» для забезпечення безперервного моніторингу державних видатків протягом бюджетного року. Бюджет контролюється Палатою громад. Фінансові законопроекти можуть бути представлені тільки в Палаті громад. Уряд має право подавати до Палати громад законопроекти про видатки та оподаткування, але офіційно бюджетна ініціатива належить Королівській родині (Королеві Англії). Палата громад не має права розглядати бюджетні пропозиції Уряду доти, доки Корона не оголосить про потребу у фінансуванні.

Зазвичай міністр фінансів представляє Палаті громад щорічний звіт про стан державних фінансів та бюджет. Звіт містить огляд економічної ситуації, перспективи економічного розвитку та основні напрямки податкової та бюджетної політики. Проект бюджету подається Прем'єр-міністром від імені Уряду у формі кошторисів міністерств та відомств. На початку наступного фінансового року міністерства подають свої бюджетні пропозиції до

Міністерства фінансів у вигляді кошторисів видатків. Міністр фінансів відповідає за координацію конкуруючих вимог різних міністерств, підготовку проекту бюджету, який подається до парламенту, та моніторинг балансу між державними видатками і доходами. У проекті бюджету має бути визначена та обґрунтована потреба в щорічних асигнуваннях для задоволення потреб державного управління.

Процедура прийняття бюджету Великобританії характеризується тим, що законопроекти про витрати (видаткова частина бюджету) і законопроекти про доходи (дохідна частина) обговорюються і приймаються Парламентом окремо. Оскільки лише Палата громад уповноважена ухвалювати бюджет, бюджетні рішення та бюджетні пропозиції не передаються до постійних або спеціальних комітетів. Бюджетні пропозиції розглядаються комітетом Палати представників, який називається Комітетом з питань асигнувань, а у випадку національного бюджету - Комітетом з питань видатків.

Проект бюджету видатків включає основні бюджетні пропозиції на поточний та наступний фінансовий рік, прогнозні видатки, оцінку додаткових видатків на поточний фінансовий рік та оцінку перевитрат.

Видаткова частина бюджету затверджується на початку наступної сесії Палати громад після тронної промови Королеви. Витрати в національному бюджеті аналізуються постатейно, і по кожній статті приймається рішення. Видаткова частина бюджету розглядається на 29 сесіях. Згідно з регламентом Палати представників, статті державних витрат не включаються до проекту бюджету, якщо немає постанови Палати представників, яка б санкціонувала ці витрати. Проект бюджету приймається щорічно, і загальна сума, що становить видаткову частину бюджету, поділяється на основний бюджет і додатковий бюджет. Крім того, статті витрат класифікуються за урядовими департаментами. Закон про видатки дозволяє здійснювати видатки з Консолідованого фонду - рахунку в Банку Англії, на якому зберігаються всі державні доходи і здійснюються всі державні видатки.

Пропозиції щодо бюджету доходів можуть бути подані до Палати громад у будь-який час після того, як Уряд підготував відповідь на промову Королеви. Палата громад розглядає промову Казначея щодо доходів, видатків та податкових змін і затверджує суму доходів, необхідну для покриття вже затверджених видатків. У своїй промові канцлер інформує Палату громад про звіти за попередній рік, дає загальну оцінку економічної ситуації в країні, оцінює на цій основі необхідні доходи і видатки на новий фінансовий рік і вносить пропозиції щодо збереження, збільшення або зменшення існуючих податків і зборів або введення нових податків. Рішення Палати громад необхідне для запровадження нового податку, розширення сфери дії існуючого податку, збільшення податкової ставки або розширення кола платників податків чи організацій.

Крім того, постанова необхідна при встановленні податкових пільг і видачі державних позик, взаємовідносинах з консолідованим фондом.

Після розгляду кожної бюджетної пропозиції Палата громад приймає резолюцію, яка лягає в основу Закону про фінанси у вигляді положення про всі джерела державних доходів, включаючи податки, збори та митні платежі. Єдина відмінність процедури ухвалення законопроектів у Палаті громад від звичайних законопроектів полягає в тому, що вони не повинні проходити два етапи дебатів в один день, а також у тому, що не допускається внесення поправок, які б збільшували суму, вже ухвалену Палатою громад. Варто зазначити, що деякі бюджетні рішення мають силу тимчасових правил до прийняття фіскального закону. Зокрема, закон про тимчасове стягнення податків та зборів дозволяє стягувати певні види податків та зборів у розмірах, визначених у бюджетній резолюції, до обговорення закону про фінанси. Основні податки, зокрема, податок на прибуток і корпоративний податок, а також різні збори і платежі, підлягають не тільки щорічному рішення Палати громад перед підготовкою відповідних частин фінансового законопроекту, але й самому фінансовому законопроекту¹. Фінансові законопроекти, схвалені Парламентом, мають бути затверджені Короною (Королевою). Без цього

схвалення ухвалені Парламентом законопроекти не можуть стати законом. Бюджетний процес у Великій Британії показано в Таблиці 3.10 [5].

Бюджетне законодавство Федеративної Республіки Німеччина ґрунтується на фундаментальному регулятивному принципі, закріпленому в Основному законі, згідно з яким Федерація і землі є незалежними і самостійними у прийнятті фінансових рішень. Вважається, що цей принцип повністю відповідає Конституції, яка захищає державну автономію. Поправки до Конституції зобов'язують федеральний і земельні уряди враховувати вимоги загальної економічної збалансованості у своїй фінансовій діяльності. Ці поправки забезпечили конституційну основу для прийняття Закону про економічну стабілізацію [21, с. 193].

Таблиця 3.10

Послідовність етапів бюджетного процесу у Великій Британії

Складання проекту бюджету	Канцлер казначейства вносить бюджетні пропозиції від імені уряду, Міністерство фінансів, Міжміністерський комітет з державних витрат розробляє бюджет
Порядок розгляду	Щорічно приймаються два фінансові закони: - Закон про асигнування (видаткова частина бюджету). - Фінансовий вексель (дохідна частина бюджету). Особливістю процедури прийняття є те, що зазначені законопроекти обговорюються та приймаються Верховною Радою окремо. Проект бюджету не подається в комітети, а розглядається всією палатою, яка засідає як Комітет з асигнувань (під час обговорення державних витрат), Комітет з ресурсів (під час обговорення державних доходів). На розгляд видаткової частини бюджету відводиться 29 сесійних днів до 5 серпня: перше затвердження частини річного кошторису видатків як аванс до основного обсягу асигнувань; не пізніше 10 лютого подаються «зимові» додаткові кошториси видатків на поточний фінансовий рік; до 18 березня – спецкошторис видатків Міноборони, «весняний» додатковий кошторис; визначається дата розгляду найважливіших статей видатків цивільного та військового відомств.
Затвердження бюджету	Затвердження Короною (англійською королевою). Схвалений парламентом законопроект затверджується Короною як необхідна умова. Без затвердження Короною жоден законопроект, схвалений парламентом, не може стати законом.
Контроль за виконанням	Парламентський контроль здійснюється за трьома основними напрямками: надходження коштів; витрачання коштів; контроль за виконанням фінансового законодавства. Спеціальний комітет Палати громад з державної звітності перевіряє звітність органів виконавчої влади про витрачання державних коштів. Контроль за виконанням бюджету також здійснюють Контролер і Генеральний ревізор, які очолюють Державну аудиторську службу

Рада з фінансового планування була створена з метою координації фінансового та бюджетного планування федерального рівня, рівня штатів та місцевих органів влади, а також для розробки спільних принципів та пріоритетів бюджетної політики. Рекомендації Ради з фінансового планування повинні прийматися одноголосно і обмежуються принципами бюджетної автономії та права на самоврядування, гарантованими місцевим органам влади Конституцією.

Закон про стабілізацію (1967) створив нові можливості для бюджетного процесу. По-перше, було чітко визнано, що державний бюджет є не лише інструментом фінансування видатків, але й інструментом управління макроекономічними процесами. По-друге, в результаті цього усвідомлення було прокладено шлях до здійснення далекосяжних і всеосяжних бюджетних реформ. Було визнано за необхідне взаємне узгодження цілей економічної та фінансової політики окремих кредиторів і Союзу в цілому, що вимагало гармонізації принципів планування, обліку та звітності [21, с. 193].

У Німеччині фінансовий рік усіх громадських організацій збігається з календарним роком. Річний бюджетний цикл від подання бюджетних пропозицій міністерствами до публікації Закону про бюджет коротко показано в Таблиці 3.11.

Таблиця 3.11

Річний бюджетний цикл в Німеччині

Кількість місяців до початку наступного фінансового року	Головні події та діяльність
Грудень	Федеральний міністр фінансів (FMF) дає детальні інструкції до інструкцій федеральним міністерствам щодо розробки бюджету та коригування періоду підготовки середньострокового бюджету та фінансового планування
Лютий-березень	Федеральні міністерства подають свої бюджетні пропозиції та планові роки до FMF
Лютий-червень	FMF проводить консультації на всіх рівнях у кожному федеральному міністерстві з питань бюджету
Червень-липень	Прийняття Кабінетом Міністрів остаточного рішення щодо проекту бюджету і Федерального бюджету і фінансового плану
Серпень	На розгляд парламенту подаються бюджет федерального уряду і бюджетно-фінансовий план
Вересень	ФМФ подає фінансовий звіт парламенту під час першого читання проекту бюджету
Листопад	Остаточне читання урядового проекту бюджету в парламенті, голосування
Грудень	Підписання закону про бюджет федеральним президентом і його публікація
1 січня	Початок фінансового року

Федеральний бюджет готується Федеральним міністерством фінансів на основі оцінок податкових надходжень і видатків, визначених і поданих різними федеральними відомствами в лютому або березні попереднього фінансового року. Проект бюджету, підготовлений Федеральним міністерством фінансів, буде обговорений і остаточно затверджений федеральним урядом перед тим, як буде подано в Палату представників і Сенат у серпні. Перше читання урядового проекту бюджету відбудеться в парламенті у вересні, коли федеральні міністри підготувати свої бюджетні звіти, яка підсумовує міркування федерального уряду, на яких ґрунтується проект бюджету. Остаточне читання та голосування за проект бюджету відбувається в Палаті представників у листопаді або грудні, після чого він надсилається на затвердження до Сенату. Важливим аспектом бюджетного федералізму Німеччини є те, що проект бюджету, поданий федеральним урядом, має бути схвалений Бундесратом, який представляє інтереси земель, перш ніж він набуде чинності. Затверджений бюджет включає:

1. Бюджетне законодавство (наприклад, загальні положення про загальні видатки, сукупні гарантійні ліміти та повноваження щодо запозичень)⁴
2. Бюджетний план (включаючи перелік усіх встановлених лімітів видатків та затверджених статей державних доходів).

Основна роль у виконанні бюджету належить виконавчій владі в особі Уряду, Міністерства фінансів, інших державних установ та відповідних державних адміністрацій. Відповідно до Конституції, Уряд повинен забезпечити виконання прийнятого бюджету в розумний спосіб і витрачання коштів з економічною ефективністю та ощадливістю. Незаплановані витрати мають бути затверджені Федеральним міністром фінансів. Схвалення надається лише у випадках непередбачуваної та нагальної потреби.

Як законодавча, так і виконавча гілки влади Федеративної Республіки Німеччина контролюють виконання бюджету. Від імені Федерального уряду Федеральний міністр фінансів зобов'язаний подавати Бундестагу і Бундесрату звіт про всі доходи і витрати, державні активи і боргову ситуацію за відповідний фінансовий рік. Контроль за виконанням бюджету здійснює

Рахункова палата Німеччини - установа, незалежна як від парламенту, так і від уряду. Інспекція аналізує звіти про ефективність виконання бюджету та управління бюджетними коштами. Вона повинна щорічно звітувати про свою діяльність перед урядом, Бундестагом і Бундесратом. Бундестаг також контролює якість виконання бюджету (стаття 115 Основного закону) [22].

Особливо цікавим є бюджетний процес у Швеції. У цій країні бюджетний процес починається більш ніж за рік до початку відповідного бюджетного періоду. Міністерство фінансів готує загальну оцінку економічних прогнозів на наступні три-п'ять років. Ці оцінки є важливими для бюджетного процесу, оскільки постійні зміни макроекономічних показників показують, що необхідно вжити певних заходів для досягнення цілей, встановлених урядом та парламентом (Риксдагом). У грудні Міністерство фінансів звітує перед урядом про основні події в економіці. На основі цього уряд вирішує, як діяти з новим бюджетом, і визначає напрямок, характер і особливості монетарної політики.

Важливим етапом бюджетного процесу є Урядова конференція з питань бюджетної політики, яка відбувається на початку березня кожного року. Метою цієї зустрічі, яка зазвичай триває один-два дні, є узгодження напрямів економічної та бюджетної політики і основних положень закону про бюджетну політику. Обговорення відбувається на основі пропозицій Міністерства фінансів, які заздалегідь розсилаються іншим органам влади. До них відносяться принципи розподілу коштів між усіма статтями видатків та пенсійними програмами, пропозиції щодо лімітів бюджетних видатків, пропозиції щодо змін у конкретних статтях видатків та зміни у податковій системі. Основною метою узгодження бюджетних видатків і доходів є досягнення поставлених цілей фінансової політики.

Уряд подасть законопроект про бюджетну політику до парламенту до середини квітня. Законопроект містить пропозиції уряду на наступні роки. Пропозиції уряду включають рівень державних видатків, конкретні фінансові сфери, детальні прогнози доходів і, перш за все, податків. Риксдаг обговорить законопроект про фінансову політику у квітні-травні та надасть свій висновок

на початку червня. Однією з найважливіших частин законопроекту є ліміти видатків на наступні три роки. Ліміти видатків центрального уряду охоплюють всі видатки, окрім відсоткових платежів за державним боргом, і не можуть бути змінені в короткостроковій перспективі. Граничні обсяги видатків також включають позабюджетне фінансування пенсійних фондів. Граничні обсяги видатків встановлюються в номінальному виразі і тому враховують очікувані зміни цін протягом трирічного періоду. При встановленні нових лімітів видатків на третій рік передбачається, що попередньо затверджені ліміти на перші два роки будуть збережені. Таким чином, Уряд і Риксдаг повинні лише визначити максимальну суму коштів, які будуть витрачені на третій рік. У такий спосіб підтримується бюджетна дисципліна та фінансова ефективність. Рішення Риксдагу про ліміти видатків, яке називається директивою, може бути змінено лише іншим рішенням Риксдагу. Ліміти видатків розглядаються насамперед як політичне зобов'язання уряду скоротити видатки.

Може виникнути ситуація, коли фактичні видатки перевищують прогнозовані видатки, на які встановлено ліміт. У цьому випадку ліміт встановлюється на вищому рівні, ніж фактично потрібно. Різниця, що виникає в результаті, буде фіксованим резервом для невеликого збільшення видатків без зміни ліміту, якщо поточні тенденції зберуться.

Ліміти видатків центрального уряду включають передбачувані видатки місцевих органів влади. Оскільки місцеві органи влади вільні у встановленні власних рівнів оподаткування та видатків, ліміти видатків уряду є оціночними і не підлягають затвердженню Риксдагом. При оцінці видатків місцевих органів влади уряд враховує трансферти між центральним та місцевими органами влади. Основну частину таких трансфертів складають дотації центрального уряду, що ставить видатки органів місцевого самоврядування в залежність від обсягу зовнішнього фінансування та податкових надходжень. Водночас органи місцевого самоврядування останнім часом втратили можливість самостійно різко підвищувати податки. Інше важливе питання, з якого приймає рішення

Риксдаг, – це розподіл державних коштів серед 27 першочергових видатків, запропонованими в законі про фінансову політику.

Після подання законопроекту про податкову політику Уряд продовжує підготовку проекту бюджету; на початку березня державні органи подають на затвердження річний звіт за попередній рік та бюджетні документи на наступні три роки. Уряд також використовує ці документи, щоб визначити, як будуть витрачатися кошти. Річний звіт включає фінансові дані та звіт про те, якою мірою конкретні організації досягли цілей, встановлених урядом. У бюджетному документі міністерства визначають та обґрунтовують видатки на наступний період (три роки) і вносять пропозиції щодо їх фінансування; до середини червня міністерства працюють над розподілом коштів між статтями видатків, після чого всі пропозиції подаються на розгляд до Міністерства фінансів. Наприкінці бюджетного процесу Казначейство проводить переоцінку прогнозу економічного розвитку, після чого деякі статті бюджету реорганізуються.

Ініціативи уряду в Законі про фінансову політику та рішення Риксдагу щодо основних аспектів економічної політики формують основу для Закону про бюджет, який подається урядом до парламенту не пізніше 20 вересня. Закон про бюджет містить проект бюджету центрального уряду на наступний рік, перший рік трирічного періоду, протягом якого застосовуються ліміти видатків, а також конкретні кількісні ліміти за окремими статтями видатків. Уряд запропонував план розподілу коштів за 27 основними статтями видатків та понад 500 одержувачами. Уряд також оцінює 150 різних джерел надходжень до державного бюджету і готує звіт про виконання попередніх завдань і необхідність нових завдань. Цей проект бюджету вважається остаточним і найповнішим бюджетом, і державні установи не можуть подавати до Ліквідатора пропозиції щодо збільшення або зменшення видатків.

Риксдаг затверджує суми державних доходів і видатків, розраховані в бюджеті для кожного сектору. Процес прийняття рішень Риксдагом при обговоренні Закону про бюджет складається з 2 етапів. На початковому етапі

Риксдаг розглядає загальну суму видатків і те, як вони будуть витрачені. Після того, як закон проходить перше читання, загальний бюджет за кожною статтею є фіксованим і не може бути збільшений. На початковому етапі затверджуються можливі зміни в зборах та податках, необхідні для отримання необхідних бюджетних надходжень. Оскільки ліміти на кожную статтю витрат встановлюються заздалегідь, на другому етапі (читання) відбувається детальний розгляд законопроекту парламентським комітетом. Нарешті, Риксдаг затверджує розподіл коштів у межах бюджетних статей між окремими бенефіціарами.

Після затвердження бюджету парламентом міністерства отримують від уряду інструкції щодо його виконання, тобто щодо управління виділеними коштами. Міністерства, а також Рахункова палата здійснюють ретельний моніторинг виконання бюджету шляхом проведення аудитів та оновлення бюджетних прогнозів. З точки зору фіскальної політики, найважливішим фіскальним завданням на етапі виконання бюджету є утримання запланованого дефіциту бюджету. У цьому випадку створюється спеціальний бюджетний резерв для покриття додаткових бюджетних змін. Частинами цього резерву є кошти на підвищення заробітної плати державних службовців, яке може виникнути в результаті переговорів з профспілками, резерви на заплановане, але ще не оголошене збільшення видатків, а також від'ємні резерви на заплановане, але ще не оголошене урядом скорочення бюджету. Резерви також зазвичай призначені для покриття очікуваних коливань у державних доходах, таких як зміни, пов'язані з новими законами, прийнятими парламентом. Їх розмір має становити не більше 1% від загальних видатків центрального уряду. В реальності, однак, цей показник коливається між 2% і 2,5%.

Протягом року Риксдаг отримує звіти Генерального контролера і Генерального аудитора про виконання бюджету, а також звіти Генерального контролера і Генерального аудитора раз на два місяці. Щороку уряд подає до парламенту звіт, який містить фінансові показники за попередній рік та інформацію про державні доходи і видатки. У цьому звіті уряд також описує

найважливіші висновки аудиту, проведеного Державною аудиторською службою (ДАС). Хронологія бюджетного процесу представлена в Таблиці 3.12 [34, с. 114].

Таблиця 3.12

Календар бюджетного процесу у Швеції

Місяць	Ріксдаг	Уряд	Міністерства
Січень		Підготовча робота	
Лютий		Ріксдаг	
Березень		Нарада уряду з бюджету	Річний звіт і бюджетна документація на затвердження уряду
Квітень		Закон про фінансову політику і ліміти витрат на затвердження ріксдагу	Аудиторський звіт уряду
Травень			Подальша робота над бюджетом у міністерствах
Червень	Затвердження лімітів витрат і обмеження бюджетних статей	Визначення попередніх параметрів бюджету	
Липень		Річний звіт уряду подається до ріксдагу	Січень
Серпень		Подальша робота над бюджетом	
Вересень		Закон про бюджет подається не пізніше як 20 числа	Підготовча робота
Жовтень			

11 березня Білий дім оприлюднив бюджетні пропозиції на 2025 фінансовий рік. Він включає 1,5 мільярда доларів «на протидію агресії Кремля» і 482 мільйони доларів безпосередньо на допомогу Україні, повідомив Державний департамент. Згідно з повідомленням, більша частина з цих 482 мільйонів доларів - 250 мільйонів доларів - буде виділена на «економічну допомогу та допомогу в розвитку для підтримки реформ в Україні, громадянського суспільства, верховенства права та доброчесності виборів».

Також відомо, що ще \$95 млн буде виділено на програму фінансування іноземних військових операцій (FMF) Державного департаменту США, \$71 млн – на медичні програми та \$66 млн на «іншу допомогу у сфері безпеки», включаючи захист цивільного населення, розмінування та нерозповсюдження зброї масового знищення. Згідно з повідомленням Державного департаменту

США, решта 1,5 мільярда доларів підуть на протидію згубному впливу Росії та Китаю в Європі, Євразії та Центральній Азії. Зокрема, вони підуть на «зміцнення стабільності союзників і партнерів США, просування демократичних реформ, протидію російській дезінформації, розширення доступу громадськості до неупереджених ЗМІ, посилення енергетичної та кібербезпеки, а також стабілізацію економік, що постраждали від війни в Україні». Гроші на допомогу Україні, включені до бюджетного запиту президента США Джо Байдена, є доповненням до асигнувань на національну безпеку, які, як відомо, забезпечують понад 61 мільярд доларів на військові, фінансові та інші потреби в Києві.

Протягом декількох місяців США не можуть досягти згоди щодо надання Україні кредиту на суму 61 мільярд доларів США через опір республіканців у Конгресі. 7 лютого Сенат США провалив голосування за законопроект про надання додаткового фінансування Україні.

Президент Джо Байден розкритикував сенаторів-республіканців за блокування прогресу щодо двопартійної угоди про кордон і заходів на підтримку союзників.

Байден, який заявив на Капітолійському пагорбі, що «я ніколи не думав, що побачу те, що бачу зараз», звинуватив свого суперника, колишнього президента Дональда Трампа, у «погрозах» законодавцям «відплатою», якщо вони підтримають пакети допомоги Україні, Ізраїлю та Тайваню.

Цього тижня Палата представників Конгресу США проголосувала за окремий законопроект про надання Ізраїлю допомоги на суму понад \$17 млрд, але він не отримав підтримки. Спікер Палати представників Майк Джонсон перед засіданням заявив, що «у США немає часу на розгляд об'єднаного пакету допомоги Україні та Ізраїлю».

1 лютого лідери ЄС вирішили виділити 50 мільярдів євро на допомогу Україні. Це фінансова допомога Україні з бюджету ЄС. Вона включає 17 млрд євро прямої допомоги та 33 млрд євро кредитів, які Україна має отримати протягом наступних чотирьох років.

Президент Європейської Комісії Урсула фон дер Ляєн та Президент США Джо Байден провели телефонну розмову після того, як Європейський Союз схвалив багатомільярдний пакет допомоги Україні. За повідомленням Білого дому, «Президент Єврокомісії фон дер Ляєн наголосила на критичній важливості подальшої підтримки України з боку США» [24].

Комісія запропонувала річний бюджет ЄС на 2025 рік у розмірі 199,7 млрд євро. Цей бюджет буде підтриманий виплатою 72 мільярдів євро в рамках програми «ЄС наступного покоління». Цей важливий пакет фінансування підтримає реалізацію політичних пріоритетів ЄС.

Запропонований бюджет на 2025 рік спрямовуватиме кошти туди, де вони будуть найбільш ефективними, відповідно до потреб та співпраці держав-членів ЄС та партнерів по всьому світу, щоб зробити Європу більш стійкою та перспективною на благо громадян та бізнесу ЄС.

За словами Комісії, метою є просування «зеленого» та цифрового переходу, створення робочих місць та зміцнення стратегічної автономії та глобальної ролі Європи.

«Бюджетна пропозиція на 2025 рік також передбачає продовження підтримки Туреччини та ширшого регіону для сирійських біженців, Південного сусідства, включаючи зовнішній вимір міграції, та Західних Балкан відповідно до середньострокового перегляду МФМ. Найважливіше, це забезпечить стабільну і передбачувану підтримку Україні.

Комісія запропонувала виділити наступні суми на різноманітні пріоритети (зобов'язання) ЄС, наприклад:

- 2,2 млрд євро для Рамкової програми попередньої підтримки концесій; 500 млн євро для Фонду розвитку Західних Балкан; 1,9 млрд євро для гуманітарної допомоги (HUMA);

- В рамках програми для України передбачено 4,3 млрд євро у вигляді грантів та 10,9 млрд євро у вигляді кредитів;

- 13,5 млрд євро на дослідження та інновації, з яких 12,7 млрд євро - на «Горизонт Європа», флагманську дослідницьку програму Європейського

Союзу. Проект бюджету також включає фінансування Європейського закону про мікросхеми в рамках програми «Горизонт Європа» та перерозподіл коштів з інших програм;

- Наприклад, 2,8 млрд євро на «Фонд об'єднання Європи» для покращення транскордонної інфраструктури; 1,1 млрд євро на програму «Цифрова Європа» для формування цифрового майбутнього Європейського Союзу; 4,6 млрд євро на стратегічні європейські інвестиції, в тому числі 378 млн євро на ключові пріоритети, 378 млн євро на «Інвестиції в ЄС»;

- 2,1 млрд євро призначено на витрати, пов'язані з космосом, зокрема на Європейську космічну програму, щоб об'єднати діяльність Європейського Союзу в цій стратегічній сфері. 11,8 млрд євро на сталий розвиток та цінності включають, зокрема, 5,2 млрд євро на збільшення витрат на запозичення для NGEU, 4 млрд євро на Erasmus+ для створення можливостей навчання та мобільності для людей, 352 млн євро на підтримку митців та творчих працівників по всій Європі, 352 млн євро на правосуддя, права та цінності, 235 млн євро на підтримку цінностей».

- 2,4 млрд євро на заходи з охорони довкілля та боротьби зі зміною клімату, 771 млн євро на програму LIFE, яка має пріоритетне значення для пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації до них, і 1,5 млрд євро для Фонду справедливого переходу, щоб «зелений» перехід працював для всіх;

- Витрати ЄС на міграцію становлять 2,1 млрд євро, з яких 1,9 млрд євро - на підтримку мігрантів та шукачів притулку;

- 977 млн. євро на підтримку функціонування Єдиного ринку, в тому числі 613 млн. євро на програму Єдиного ринку та 205 млн. євро на боротьбу з шахрайством, податкові та митні операції;

- Вона також зробить внесок у розмірі 203 млн. євро до Механізму цивільного захисту ЄС (rescEU) для надання швидкої допомоги у випадку кризи;

- Бюджетна пропозиція Європейського Союзу на 196 мільйонів євро на 2025 рік на безпечний супутниковий зв'язок в рамках нової програми

«Безпечний зв'язок» є частиною довгострокового бюджету ЄС, ухваленого наприкінці 2020р. і зміненого в лютому 2024 року, і включає подальші технічні корективи для забезпечення відображення пріоритетів у конкретних річних показниках діяльності. Вона спрямована на відображення [14].

Річний бюджет на 2025 рік буде прийнятий офіційно бюджетними органами до кінця року.

Запропонований бюджет Європейського Союзу на 2025 рік включає витрати, які будуть самофінансуватися в рамках довгострокових бюджетних обмежень. Він буде підтриманий видатками в рамках програми «Наступне покоління ЄС», яка фінансуватиметься за рахунок запозичень на ринках капіталу. [13].

Таким чином, незважаючи на особливості національних бюджетних процесів у країнах континентальної та англосаксонської правових систем, стадії бюджетного процесу є майже ідентичними. Бюджетні процеси інших країн демонструють свою демократичність, підзвітність та публічну керованість виконання.

Сфери, в яких міжнародний досвід може бути використаний для вдосконалення бюджетних процедур в Україні, включають в себе наступні. Уточнення розподілу повноважень між органами державної влади та управління у сфері бюджетних процедур, уникнення дублювання завдань і повноважень між ними та запровадження ефективного контролю за реалізацією цих повноважень; розвиток бюджетування на основі програмно-цільового методу як однієї з прогресивних форм одночасного контролю за використанням бюджетних коштів; впроваджувати відкриті процедури державних закупівель, забезпечувати прозорість закупівель та здійснювати контроль як з боку громадськості, так і з боку державних інституцій, які керують цими процесами; з метою забезпечення прозорості та відкритості виконання бюджету, зокрема, дотримання принципів бюджетної системи та бюджетного процесу, звіти про виконання бюджету за кожний бюджетний рік публікуються в засобах масової інформації.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши бюджетний процес як інструмент реалізації соціально-економічної політики в Україні, можна зробити висновок, що ефективне функціонування економіки будь-якої країни тісно пов'язане з найкращою координацією та виконанням бюджету. Ефективність бюджетної політики залежить від якості бюджетного процесу, що має позитивно впливати не лише на економічну та фінансову стабільність країни, а й на соціальний рівень життя її громадян.

Бюджетний процес - це процес планування, розгляду, затвердження і виконання бюджету, звітування про виконання і використання бюджету та контролю за дотриманням бюджетного законодавства.

Однією з найскладніших проблем бюджетного процесу є систематичне порушення бюджетної дисципліни. Великий розрив між датою подання бюджетної пропозиції та датою її реєстрації зумовлений політичною нестабільністю, відсутністю політичного консенсусу між провідними політичними партіями, лобіюванням з боку промислово-фінансових груп, політичною нестабільністю, лобіюванням з боку представників органів державної влади та браком інформації. Відсутність повної інформації вкрай ускладнює оцінку наслідків цих впливів, оскільки результати та розрахунки запропонованих індикаторів не оприлюднюються.

Однією з проблем, що виникають в українському бюджетному процесі на етапах прийняття та виконання бюджету, є недостатня прозорість. Прийнятий минулого року Закон України «Про відкритість використання публічних коштів» став першим кроком до того, щоб зробити бюджетний процес більш відкритим, прозорим та інклюзивним. Згідно зі змінами до Бюджетного кодексу, лише Міністерство фінансів відповідає за публікацію показників виконання бюджету від місячного до річного рівня.

Традиційно державний бюджет в Україні виконується в умовах нечітких і суперечливих правових норм різних законів, що регулюють одні й ті самі

бюджетні відносини, а правові норми, на яких ґрунтуються показники, що регулюють бюджетні відносини, постійно змінюються протягом бюджетного року.

Низька якість державного бюджету значною мірою зумовлена недоліками планування. Річний бюджет від початку і до кінця є новим документом, який готується в рамках існуючих реалій без урахування національної стратегії розвитку. Як наслідок, фінансова, бюджетна та соціально-економічна стратегії держави розвиваються паралельно, замість необхідного симбіозу. Фактично держава не спроможна проводити політику бізнес-циклу, тобто політику збалансування дефіциту та профіциту бюджету відповідно до фаз бізнес-циклу.

За результатами аналізу звітів про виконання державного бюджету за попередні роки фахівці Інспекції неодноразово вказували на непослідовність у виконанні державного прогнозу, що не дозволяло державі надавати чіткі макроекономічні орієнтири суб'єктам господарювання і, таким чином, сприяти ефективній економічній діяльності.

Внаслідок непередбачуваності безпекової ситуації, обсягів міжнародної фінансової допомоги та складнощів в економічному середовищі (наприклад, споживчі очікування, економічна активність, оподаткування, стабільність енергопостачання) існують значні ризики та максимальна невизначеність у реалізації (виконанні) показників, визначених у бюджетній декларації.

З метою економії додаткових ресурсів у бюджеті Уряд, ймовірно, ухвалить рішення про значне підвищення ставок деяких податків і тарифів. За попередньою інформацією, уряд планує збільшити військовий збір з 1,5% до 5%, що, як очікується, принесе додаткові надходження до бюджету в розмірі 90-100 млрд грн щорічно. Військовий збір у розмірі 5% також може бути запроваджений для приватних підприємств, які працюють за спрощеною системою оподаткування. ПДВ, ймовірно, буде підвищено на 2-3%, що може згенерувати додаткові надходження у розмірі 70-80 млрд грн та 100-120 млрд грн відповідно.

Парламент обговорюватиме рівень соціальних стандартів у 2025 році, зокрема мінімальну заробітну плату. Якщо у державному бюджеті на 2025 рік буде затверджено вищий рівень мінімальної заробітної плати, ніж прогнозує уряд, відповідні показники доведеться коригувати, що може мати значний вплив на видатки місцевих бюджетів.

Ще одним пунктом обговорення стане відновлення на 2022-2024 роки відрахування до державного бюджету 4% податку на доходи фізичних осіб, який тимчасово зараховується до загальних фондів сільських, селищних, міських та районних у містах бюджетів. Зменшення надходжень до місцевих бюджетів через постійне зростання цін на товари, послуги, паливно-мастильні матеріали та енергоносії змушує місцеві органи влади вживати заходів щодо обмеження деяких видатків і перегляду мереж громадських робіт і скорочення фінансування програм економічного та соціального розвитку.

Незважаючи на специфічні особливості бюджетного процесу в кожній країні, притаманні державам як з континентальним, так і з англосаксонським правовими системами, стадії бюджетного процесу практично збігаються. Бюджетний процес зарубіжних країн свідчить про свою демократичність, підзвітність і контрольованість його виконання перед народом.

Сфери, де міжнародний досвід може бути використаний для вдосконалення бюджетних процедур в Україні, включають: уточнення компетенції органів державної влади та управління у бюджетних процедурах, уникнення дублювання завдань і повноважень між ними та запровадження ефективного контролю за реалізацією цих компетенцій; прогресивні форми паралельного контролю за використанням бюджетних коштів; вдосконалення бюджетного планування на основі програмно-цільового методу; забезпечити прозорість та відкритість процесу виконання бюджету і, зокрема, публікувати звіти про виконання бюджету в засобах масової інформації за кожний фінансовий рік з метою дотримання принципів бюджетної системи та побудови бюджетного процесу.

Результати мого дослідження дають підстави стверджувати, що я не вичерпала всю глибину цієї теми і пропоную подальші дослідження для більш детального та поглибленого вивчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 №2456-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
3. Бюджетний кодекс України. Відомості Верховної Ради України від 24.12.2010 – 2010 р., № 50, № 50-51, стор. 1778, стаття 572.
4. Бюджетний кодекс України. Науково-практичний коментар : станом на 1 берез. 2011 р. за ред. Л. К. Воронової, М. П. Кучерявенка. Х.: Право, 2017. 608 с.
5. Бюджетний процес у зарубіжних країнах. URL: https://pidru4niki.com/1280052846053/ekonomika/byudzhetniy_protse_zarubizhnih_krayinah.
6. Аналіз окремих положень Бюджетної декларації на 2025-2027 роки. 27.07.2024. URL: <https://decentralization.ua/en/news/18395>.
7. Василик О. Д. Державні фінанси України : підручник. К. : Центр навч. л-ри, 2015. 608 с.
8. Воронова Л. К. Фінансове право України. Навч. посіб. К. : Правова єдність, 2019. 395 с.
9. Гаруст Ю. В. Організаційно-правова структура фінансової системи України за сферами виникнення фінансових відносин. *Форум права*. 2017. № 5. С. 27-38.
10. Дем'янюк А. В. Бюджетний процес в умовах демократичних і ринкових трансформацій: субнаціональний рівень: автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». Тернопіль, 2018. 20 с.
11. Другий бюджет війни. Звідки Україна братиме гроші у 2024-му. Аналіз проекту. 15 ВЕРЕСНЯ 2023. <https://www.epravda.com.ua/publications/-/2023/09/15/704364/>.

12. Дудченко В. Ю. Фінансово-бюджетна система Німеччини: сучасний стан і проблеми функціонування. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2018. Вип. 38. С. 134-143.
13. Єврокомісія представила проєкт бюджету ЄС на 2025 рік. Передбачили кошти і для України. 2024. URL: https://lb.ua/world/2024/06/19/619647_ievro-komisiya_-predstavila_proiekt.html.
14. Європейська Комісія запропонувала бюджет ЄС на 2025 рік. Скільки планують виділити на підтримку України. 2024. URL: <https://suspilne.media/77-1991-evropejska-komisia-zaproponuvala-budzet-es-na-2025-rik-skilki-planuut-vidiliti-na-pidtrimku-ukraini/>.
15. Єфіменко Л. Л. Характеристика основних стадій бюджетного процесу: міжнародний досвід. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2017. № 14 том 1. С. 83-85.
16. Костенко Ю. О. Фінансове право України: навч. посібн. URL: http://pidruchniki.com/19991130/pravo/finansove_pravo_ukrayini.
17. Кучерявенко М. П. Фінансове право: підруч. Х.; Право, 2015. 400 с.
18. Латковська Т. А. Поняття та структура сучасної фінансової системи України. *Право та державне управління*. 2019. С. 64-69.
19. Лучковська С. І. Фінансове право: навч. посібник. К.: КНТ, 2020. 296 с.
20. Миргородська Л. О. Фінансові ситеми зарубіжних країн: Навчальний посібник. К.: Цент навчальної літератури, 2018. 240 с.
21. Нечипоренко А. В., Дудченко В. М. Середньострокове бюджетне планування в Україні: проблеми та перспективи реалізації. *Економіка*. 2021. № 4. С. 190–195.
22. Офіційний сайт Міністерства фінансів Німеччини. URL: <http://www.bundesfinanzministerium.de/>.
23. Підходи до складання місцевих бюджетів-2024. https://hromady.org/wp-content/uploads/2023/10/Презентація_складання-бюджету-2024-року.pdf.

24. Проект бюджету США на 2025 рік передбачає 482 млн доларів на підтримку України – Білий дім. 11 березня 2024. URL: <https://www.radio-svoboda.org/a/news-bilyy-dim-byudzheth-2025-ssha/32857509.html>.
25. Проект Держбюджету на 2024 рік: аналіз та позиція Асоціації міст України. 2023. URL: <https://auc.org.ua/novyna/proyekt-derzhbyudzhetu-na-2024-rik-analiz-ta-pozyciya-asociaciyi-mist-ukrayiny>.
26. Рожко Д. Зарубіжний досвід формування бюджету та можливості його використання в Україні. *Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. Економіка*. 2019. №112. С. 43-46.
27. Розвиток бюджетного процесу в умовах економічних перетворень: моногр. За ред. С. І. Юрія, В. Г. Дем'янишина. К.: Кондор, 2017. 376 с.
28. Романько А. Н. Правовое регулирование бюджетного процесса в субъектах Российской Федерации: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук. Саратов, 2017. 26 с.
29. Савченко Л. А., Цимбалюк А. В., Шкарупа В. К., Глух М. В. Фінансове право: Навчальний посібник. Ірпінь: Академія ДПС України, 2016. 85 с.
30. Савчук С. В. Основні принципи організації бюджетного планування. *Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах проведення системних реформ: зб. матеріалів наук. конф. проф.-викл. складу* (Тернопіль, 11 квіт. 2012 р.). Тернопіль: ТНЕУ, 2017. С. 101-102.
31. Сідор М. І. Правовий статус учасників бюджетного процесу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. Наук. Одеса, 2016. 24 с.
32. Токарева К. О. Бюджет і бюджетна система як вихідні поняття бюджетного права. *Форум права*. 2018. № 1. С. 1038-1042.
33. Федосов В. М. Бюджетна система. К. : Центр учбової літератури ; Тернопіль : Економічна думка, 2017. 871 с.
34. Фоменко Ю. О. Зарубіжний досвід бюджетного процесу. *Сучасні держава і право: теорія та практика: збірник матеріалів міжнар. наук.-практ. конф.* (Ірпінь, 7 грудня 2012 р.). Ірпінь, 2017. С. 113–114.

35. Фоменко Ю. О., Касьяненко А. М. Проблеми результативності функціонування бюджетної системи. *Бюджетно-податкова політика та регіональний розвиток України: збірник матеріалів міжнар. наук.-практ. конф.* (Ірпінь, 22 травня 2015 р.). Ірпінь, 2015. С. 199–202.

36. Шиян О. Ю. Актуальні проблеми формулювання дефініції бюджету. *Право і суспільство*. № 4 частина . 2019. С. 137-142.

Шиян